Вәтәнни сөйүш - иманниң җүмлисидиндур

ۋەتەننى سۆيۈش - ئىماننىڭ جۈملىسىدىندۇر

قىرغىزستان ئۇيغۇرلىرى «ئىتتىپاق»
جەمئىيىتىنىڭ ئاممۇۋى - سىياسىي گېزىتى

Общественно - политическая газета
Общественного объединения уйгуров
“Иттипак” Кыргызской Республики

ИТТИПАК ئىتتىپاق ЫНТЫМАК

№ 10 (888), октябрь, 2021 г.

2021-يىل، مەمۇر 10- سان (888)

-Газета издается с марта 1994 года

В НОМЕРЕ:

110 лет Исхаку Раззакову
Стр. 2

Великие уйгурские мыслители
Стр. 8.

Сәнъәт маһирлири
9- бәт

Мәдәнийәт - тарихниң алтун бөшүги
10-бәт

ئۇيغۇر شېئىرىيىتى ھەققىدە
13 - بەت

Поздравляем с Днем учителя!

مۇئەللىملەر كۈنى بىلەن سەمىمىي تەبرىكلەيمىز!

«Дорогие учителя!
Уважаемые преподаватели и работники образования!

Я от всей души поздравляю вас с вашим профессиональным праздником - Днем учителя и работника образования Кыргызской Республики!

Образование становится нынче одним из важнейших показателей и приоритетных направлений общественного развития в мире.

Я убежден, что именно современное образование – это не просто суммарное накопление знаний, а развитие в ребёнке аналитических способностей и критического мышления, умения учиться и готовности брать ответственность на себя. Именно педагоги и учат всему этому наших детей.

Вот почему каждый из нас должен осознать, что педагог – это опора страны, без работы которого немыслимо построение устойчивого общества и демократического государства.

Вы, педагоги, воспитываете юные поколения, определяющие завтрашний день нашей страны, опираясь на лучшие многовековые традиции и испытанные духовные ценности нашего народа. Вы не только ведёте своих учеников к вершинам знаний, но и формируете их как личностей, воспитывая их настоящими патриотами.

Я выражаю вам свою искреннюю благодарность за ваш высокий профессионализм, добросовестный труд, неизменную верность долгу и жизненному призванию. Ещё раз от всего сердца с праздником вас, мои дорогие просветители!».

Президент Кыргызской Республики Садыр Жапаров
Сайт «Аппарата Президента КР»

ھۆرمەتلىك مۇئەللىملەر ۋە بىلىم خادىملىرى!

سىزلەرنى كەسپىي بايرىمىڭىزلەر - قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتى ئوقۇتقۇچىلار ۋە مائارىپچىلار بايرىمى بىلەن تەبرىكلەيمەن!

مائارىپ ھازىر دۇنيادىكى ئىجتىمائىي تەرەققىياتتىكى ئەڭ مۇھىم كۆرسەتكۈچ ۋە مۇھىم ساھەنىڭ بىرىگە ئايلانماقتا.

ئىشىنىمەنكى، ئۇ زامانىۋى مائارىپ بولۇپ، ئۇ پەقەت بىلىملەرنىڭ توپلىنىشى بولۇپلا قالماستىن ، بەلكى ئانالىز قىلىش ئىقتىدارى ۋە تەنقىدىي تەپەككۇر ئاڭنىڭ يېتىلىشى ، ئۆگىنىش ئىقتىدارى ۋە ئۆزى ئۈچۈن مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئېلىشنى خالايدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى بالىلىرىمىزغا ئۆگىتىدىغان مۇئەللىملەر.

شۇڭلاشقا، ھەر بىرىمىز ئوقۇتقۇچىنىڭ دۆلەتنىڭ قوللىشى ئىكەنلىگىنى تونۇپ يېتىشىمىز كېرەك، ئۇنىڭ خىزمىتى بولمىسا مۇقىم جەمئىيەت ۋە دېموكراتىك دۆلەت قۇرۇش مۇمكىن ئەمەس.

سىزلەر، ئوقۇتقۇچىلار، ئەڭ ياخشى ئەسىرلەردىن بۇيانقى ئەنئەنىگە ۋە خەلقىمىزنىڭ سىناق قىلىنغان مەنىۋىي قىممەت قارىشىغا تايىنىپ، ۋەتىنىمىزنىڭ كەلگۈسىنى بەلگىلەيدىغان ياش ئەۋلادلارنى تەربىيەلەپ. ئوقۇغۇچىلىرىمىزنى بىلىمنىڭ يۇقىرى پەللىسىگە باشلاپلا قالماي، ئۇلارنى شەخس سۈپىتىدە شەكىللەندۈرۈپ ھەقىقىي ۋەتەنپەرۋەر قىلىپ تەربىيەلەيسىز.

مەن سىزلەرنىڭ يۇقىرى كەسپىيلىكىڭىز، ۋىجدانلىق خىزمىتىڭىز، ھاياتتىكى بۇرچ ۋە كەسىپكە بولغان ساداقەتمەنلىگىڭىزگە چىن كۆڭلۈمدىن رەھمەت ئېيتىمەن.

قەدىرلىك مەرىپەتپەرۋەرلىرىم، يەنە بىر قېتىم سىزلەرنى موشۇ ئالىيجاناب مۇئەللىملەر كۈنى بىلەن تەبرىكلەيمىز.

قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى سادىر جاپاروۋ
پرېزىدېنت تورى

Муәллимләр күни билән сәмимий тәбрикләймиз!
Һөрмәтлик муәллимләр вә билим хадимлири!

Сизләрни муәллимләр күни билән тәбрикләшкә рухсәт қилғайсизләр!

Устаз, муәллим, оқутқучи-инсан тарихида бурунтин тартип келиватқан алий җанаб кәсипләрдин бири болған вә болуп кәлмәктә.

Җәмийәтниң, дөләтниң тәрәққий қилиш үчүн йетәрлик қабилийити, билими җуқури, аң-сезимлик яшлиримизни тәрбийилишимиз керәк. Мана мошундақ яшлиримизни тәрбийәләштә сизләрниң – муәллимләрниң роли наһайити чоң.

Мошу мунасивәт билән сизләргә, әзиз муәллиримизгә яш әвлатларни тәрбийәләш ишлирида чоң утуқларни, сақ-саламәтликләрни, аилилиригә паравәнлик вә бәхит-садәтләрни тиләймиз!

Қирғизстан уйғурлири «Иттипақ» җәмийитиниң рәиси
Әсқәр Қасими

110 лет Исхаку Раззакову - выдающему государственному и общественному деятелю

Президент Кыргызстана Садыр Жапаров принял участие в торжественном мероприятии по случаю 110-летия выдающегося государственного и общественного деятеля Исхака Раззакова, которое состоялось 25 октября 2021 года в Кыргызской Национальной филармонии имени Т.Сатылганова.

«С незапамятных времен наши предки боролись за становление и развитие нашего государства с великим древним кыргызским народом с глубокой историей и богатой генеалогией. Сегодня мы живем в независимом Кыргызстане благодаря деяниям наших предков, которые любили свою страну и оставили неизгладимый след в ее становлении», — отмечено в обращении.

«Как говорится, «без уважения к прошлому не прославятся живые». История не простит нам, если мы не будем знать свое прошлое, не сохраним свой народ и землю и не будем помнить наших предков. Нашим священным долгом должно быть сохранение наследия, которое они нам доверили, и передать его следующему поколению», — сказал Садыр Жапаров. Садыр Жапаров добавил, *что Исхак Раззаков — человек мужественный, порядочный и искренний, много работал, чтобы поднять уровень жизни своего народа и своей земли, просвещать наш народ.*

Он внес значительный вклад в развитие культурной, образовательной и научной сфер республики. Обеспечено всестороннее образование кыргызской молодежи в вузах России. Благодаря его усилиям в Кыргызстане открыты университеты и успешно решена кадровая проблема, которая не решалась многие годы. Одновременно рассмотрен вопрос об организации горячего питания школьников в учебных заведениях.

Президент КР отметил, *что великие личности отличаются своей простотой и человечностью. Наряду с умением держать свое слово, скромный характер и человеческие качества Исхака Раззакова еще больше повысили его авторитет.*

Сайт «Аппарата Президента КР»

P. S. *На это торжественное мероприятие по случаю 110-летия Исхака Раззакова, были приглашены руководители этно-культурных центров Ассамблеи народа Кыргызстана, в том числе: председатель Общественного объединения уйгуров «Иттипак» КР Аскар Касымов, генеральный жигитбеши Общества «Иттипак» Азат Камалов и заместитель главного редактора газеты «Иттипак», магистр политических наук Абдурахим Хапизов.*

ОБЩЕСТВЕННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ВО ИМЯ ЕДИНСТВА ОБЩЕСТВА

Город Кара-Балта Чуйской области Кыргызской Республики является одним из многонациональных городов, в котором проживают в дружбе и согласии представители многих национальностей: кыргызы, уйгуры, узбеки, татары, корейцы, казахи, русские, украинцы, дунгане и представители других народов. В этом городе функционирует Национально-культурный центр «Содружество», созданный в 2003 году. Данный культурный центр играет важную роль в деле укрепления межэтнического согласия и развития межнациональных отношений. В деятельности» НКЦ «Содружество» активно принимает участие и уйгурская общественность г. Кара-Балта, являясь одной из активных и крупных национальных диаспор данного города. Здесь нам особо хочется отметить Хашимова Хаджи-Мурата Саттаровича, активного деятеля уйгурской общественности г.Кара-Балта, где он в 2005-2006 годах был председателем «Содружества».

Ныне Хаджи-Мурат Саттарович является почетным членом и заместителем председателя Совета аксакалов этого культурного центра. В октябре 2021года Хаджи-Мурату Саттаровичу исполнилось 70 лет. Хашимов Хаджи-Мурат родился в 1951 году в г.Кульдже Уйгуристана (ныне так называемый Синьцзян-Уйгурский автономный район КНР). В 1960 году семья Хашимовых переехала в Кыргызстан –в г.Кара-Балта. В 1970 году он окончил среднюю образовательную школу. В 1971-1973 годах служил в рядах Советской Армии, (г. Полярный, Мурманской области). В 1973 году демобилизован из армии в чине сержанта. С 1973 по 1991 год работал в коллективном хозяйстве (колхозе) Калининского района Чуйской области. С 1991 года являясь частным предпринимателем, он активно участвовал в общественной деятельности. Помимо своей основной работы Хаджи-Мурат Саттарович на протяжении многих лет активно участвовал и участвует в деятельности Общественного Объединения уйгуров «Иттипак» КР г.Кара-Балта. За годы председательства данным Обществом Хаджи-Мурат Саттарович проявил себя как инициативный и политически грамотный руководитель уйгурской Общественности г. Кара-Балта.Он активно принимал и принимает участие в мирном разрешении возникших, острых межэтнических проблем в г.Кара-Балта. Благодаря его активной деятельности в г.Кара-Балта были проведены общественные, физкультурные мероприятия уйгурской общественности, благодаря усилиям Общества «Иттипак» созданы факультативное изучение уйгурского языка в 2-х средних школах в г. Кара-Балта. Он является одним из основателей (учредителей) Национально-культурного центра «Содружество» в г.Кара-Балта. В 2019 году является представителем филиала Общества уйгуров «Иттипак» г.Кара-Балта. Как активист общественных дел, Хаджи-Мурат Саттарович имеет сертификаты ряда семинаров, тренингов и курсов по современному методу управления, межэтническим отношениям и по выборам в местные советы и др. За многолетнюю активную общественную деятельность он в 2003 году был награжден Почетной грамотой Кара-Балтинской Горуправы и ценными призами. В 2014 году награжден Почетной грамотой АНК Ассамблеи народа Кыргызстана. По ходатайству национально-культурного центра «Содружество» в 2018 году награждён орденом «Почётная личность Кыргызской Республики.» В 2019 году Хаджи-Мурат Саттарович был удостоен высшей награды Общественного объединения уйгуров «Иттипак»

КР - медалью «Ehcan»,- почетными грамотами и благодарственными письмами данного Общества. Хаджи-Мурат Саттарович из известной семьи Хашимовых. Он является младшим братом известного среди уйгуров композитора, мукамоведа и профессора уйгурского музыкального искусства, ныне покойного Абдулазиза Хашимова. Хаджи-Мурат Саттарович с супругой вырастили и воспитали 4 детей и 7 внуков. Старший сын - Султанмурат окончил Академию управления при президенте КР с красным дипломом по направлению «экономика». Второй сын -Ахметджан окончил факультет уйгурской филологии ИИ МОП КНУ имени Ж. Баласагына. Дочери Барнагуль и Ризвангуль окончили медицинское училище с красными дипломами и успешно работают фармацевтами. В городе Кара-Балта в октябре месяце состоялось торжественное мероприятие в честь 70-летия со дня рождения Хаджи-Мурата Саттаровича, на котором приняли участие видные представители уйгурской общественности г.Кара-Балта, председатель Общества уйгуров «Иттипак» КР Аскар Касымов, заместитель главного редактора газеты «Иттипак» Акбар Баудунов, член редколлегии газеты «Иттипак» Осман Турдиев, генеральный жигитбеши Общества «Иттипак» Азат Камалов, поэт и журналист Музаппар Курбанов, известные музыканты во главе с Рафкатом Юсуповым и Эркином Садыковым и гости данного мероприятия. Аскар Касымов и Акбар Баудунов тепло и сердечно поздравили юбиляра с днём рождения и вручили ему Благодарственное письмо и преподнесли национальный чапан и тюбетейку. Мы от всей души поздравляем Хаджи-Мурата Саттаровича с 70-летием со дня рождения и пожелаем ему крепкого здоровья, долгих лет жизни и больших успехов в общественно - культурной деятельности уйгурской общественности.

Абдурахим Хапизов,
Отличник образования КР

Иттипак

Главный редактор: باش مۇھەررىر:
Зумрат Рузиева زۇمرەت رۇزىيۋا

Зам. редактора: مۇئاۋىن مۇھەررىرلەر:
Акбаржан Баудунов ئەكبەرجان باۋۇدۇن
Абдурахим Хапизов ئابدۇرەخىم ھاپىزى

Редколлегия: تەھرىر ھەيئىتى
Музаппархан Курбанов مۇزەپپەرخان قۇربانوۋ
Мухаммеджан Ясынов مۇھەممەتجان ياسىنوۋ
Осман Турдиев ئۇسمان تۇردىيېۋ

Дизайнер - верстальщик: دىزاينېرى - ۋېرستالشىكى:
Зумрат Рузиева زۇمرەت رۇزىيۋا

Набор текста: تېكستنى نابور قىلغان:
Зайтуна Рузиева زەيتۇنەم رۇزىيۋا

Материалы, опубликованные в газете, являются собственностью редакции. Письма, рукописи не рецензируются и не возвращаются. Авторы опубликованных материалов несут ответственность за подбор и точность приведенных фактов. Редакция может публиковать статьи в порядке обсуждения, не разделяя точку зрения автора. Ответственность за содержание статей и рекламы редакция не несет.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدىكى ماتېرىياللارنىڭ جاۋاپكەرلىگى مۇئەللىپ ئۈستىدە.

Учредитель:
Общественное объединение уйгуров «Иттипак» Кыргызской Республики

ساھىبى:
«ئىتتىپاق» جەمئىيىتى

Свидетельство о перерегистрации 682, серия ГРП, номер 000833 Министерство юстиции КР

Отпечатано в типографии «Центр поддержки СМИ». Заказ №1663, тираж 3300

г. Бишкек, АНК, Дом Дружбы, ул. Пушкина, 78 инд. :720040

Тел.: 62-04-50 66-40-04

1 ОКТЯБРЯ - ДЕНЬ ТРАУРА УЙГУРОВ ВОСТОЧНОГО ТУРКЕСТАНА

1 октября этого года в микрорайоне «Аламедин-1» г. Бишкек состоялось собрание-реквием уйгурской общественности по поводу дня траура -1 октября.

На данном собрании приняли участие представители уйгурской общественности г. Бишкек и его окрестностей, председатель Общества уйгуров «Иттипак» КР Аскар Касымов, главный редактор газеты «Иттипак» Зумрат Рузиева, заместитель главного редактора газеты Акбар Баудунов, генеральный жигит беши Общества уйгуров «Иттипак» Азат Камалов, председатель Комитета женщин Общества уйгуров «Иттипак» Турсунай Касымова, жигит беши махаллей и автор этих строк.

Ведущий собрания Аскар Касымов предоставил для доклада Акбара Баудунова. Докладчик в своём выступлении кратко и существенно остановился о тех событиях и репрессиях, творимых китайскими властями в отношении уйгуров на протяжении более 70 лет в так называемом Синьцзян-Уйгурском автономном районе КНР и привёл факты, свидетельствующие, почему мы отмечаем 1 октября днем траура уйгурского народа.

Далее выступили с осуждением продолжающимися на сегодня китайскими властями политики репрессии, ассимиляции, нарушений прав и человеческих достоинств уйгуров СУАР (Восточного Туркестана). Представитель Всемирного конгресса уйгуров в Кыргызстане Розмухаммат Абдулбакиев, Турсунай Касымова, экс-председатель Общества уйгуров «Иттипак» Дильмурат Акбаров, жигитбеши с.Ново-Покровка Иссык-Атинского района Чуйской области Гайрат Жаханов, жигит беши Нижнего жилмассива «Аламедин-1» г. Бишкек Рапкат Юсупов, председатель Совета женщин жилмассива Токульдош г.Бишкек Гульбахар Алиева, автор этих строк и другие.

1 октября, для уйгуров траурный день. По всему миру 1 октября прошли собрание, митинги и демонстрации, был прочитан Коран по невинным жертвам репрессий, беззакония, бесчинств и государственного террора коммунистических властей Китая, продолжающегося с 1949 года, с момента насильственного присоединения Восточного Туркестана в состав Китая.

На сегодняшний день по всей территории СУАР построены сотни, тысячи концентрационных лагерей, огороженные колючей проволокой, строго охраняемые вооруженными до зубов полицейскими и силами Общественной безопасности Китая, где томятся более 3 миллионов уйгуров, казахов, кыргызов и другие национальные меньшинства этого автономного края.

Чтобы скрыть от международной общественности свою политику ассимиляции и подавления гражданских прав и свобод 30 миллионного уйгурского народа китайские власти цинично и нагло называют эти концентрационные лагеря «центрами перевоспитание» и «центрами обучения».

Всё это ложь! Правду скрыть нельзя!

С каждым годом всё более ширится протест международной демократической общественности и прогрессивных сил мира, осуждающие ассимиляторскую, неоколонизаторскую политику китайских властей в отношении уйгуров СУАР.

Абдурахим Хапизов,
магистр политических наук.
Фото автора

КӘҢ БУЛУҢ ЙЕЗИСИҒА 100 ЖИЛ

16-октәбрь күни Қирғизстанда уйғурлар көп олтурақлашқан Чуй вилайитиниң «Кәң Булуң» йезиси қурулғанлиғиниң 100 жиллиғи хатириләнди. Тәнтәнилик мурасим «Кәң Булуң» йезисиниң мәдәнийәт ойидә уюштурулди. Бу йезида яшаватқан һәр бир милләт вәкиллири мәзкур тәнтәнә паалийити үчүн миллий чедир тәйярлап, өз мәдәнийәт байлиғини намаян қилди вә қатнашқучиларға миллий таамларни тәқдим қилди.

Тарихий мәлуматларға асасланғанда, Кәң Булуң йезисиниң тунҗи аһалиси уйғурлар болған. Улар асасий гүрүч териш билән шуғулланған. Йәрлик аһалиләрниң әслимилири бойичә, дәстләптә «Кәң Булуң» йезиси «Қизил туу» (Қизил туғ) дәп аталған. «Кәң Булуң» йезисиниң турғуни Кәримжан Кадиров әпәнди мәзкур йезиниң тарихи вә қурулуши тоғрисида сөзләп өтти.

1920-жили Советлар һөкүмити аталмиш «басмичилар» һәрикитини бастурғандин кейин Қирғизстанда йәр-су ислаһати башланған. Йәр-су ислаһатиниң асасий мәқсити - терилғу йәрләрни кеңәйтиш вә деһқанларниң мәһсулатлирини ашуруши еди. Бу сәвәбләрдин 1921-жили Оттура Асия дөләтлиридә «Қошчи» деһқанлар иттипақи қурулған. Мәзкур деһқанлар, Совет Иттипақи тәркивидики уйғурлар актив хизмәт қилип «Кәң Булуң» йезисиниң қурулушида зор төһпиләрни қошқан, уларниң қатарида Өмәров Тейипахун һаҗим, Асиягүл һәдә вә уларниң уруқ-туққанлири тәрәққиятиға өз төһпилирини қошуп кәлмәктә. «Кәң Булуң» һаһийәлик кеңишиниң 6-қетимлиқ жиғининиң вәкили Гүлнара Супергенова мәзкур йезиниң тәрәққиятиға уйғурларниң

деһқанчилиқ билән шуғуллинип, көрсәткән хизмәтлири үчүн түрлүк тәғдирнамиләргә еришкән.

Рәсмий мәлуматларға асасланғанда, бүгүнки күнләрдә «Кәң Булуң» йезисида аһали бойичә уйғурлар туңған вә қирғизлардин қалса үчинчи орунни егәлләйду. Әмәлийәттә болса, уйғурлар өзлириниң санини бир нәччә һәссә көп дейишмәктә, сәвәби, Сталинниң рәһимсизлик сәясити түпәйлидин уйғурлар өзлирини қирғиз яки өзбәк дәп тизимлашқа мәҗбур болған.

Бүгүнки күнләрдә уйғурлар пәқәт «Кәң Булуң» йезисиғила әмәс, бәлки Қирғизистан ихтисади вә қошқан төһпилири һәққидә тохталди. У, мундақ деди: «Кәң Булуң» йезисиниң тәрәққиятиға уйғурларниң қошқан төһпилиригә кәлсәк, йезимизниң әң кона аһалилири уйғурлардур, улар улуқ вәтән уруши башлинипштин хели бурунла бу йезиға көчүп келишкән, уларниң хели көп қисми фашистларға қарши җәңләргә қатнашти. Уларниң исимлири «Кәң Булуң» йезисидики мәдәнийәт өйиниң алдидики тахтийда йезилған. Асасән, уйғурлар деһқанчилиқ билән шуғулланған. Бу йеза дәстләптә «Қизил туу» йезиси дәп аталған, кейин «Димитров» вә башқа аталғулар билән аталған. Лекин, уйғурлар һәр даим өзлириниң меһнәткәшлиги билән йеза вә һаһийә тәрәққиятиға зор төһпиләрни қошуп кәлгән.

Бу йәрдә болупму чоң тиҗарәтчи Ғәйрәт Абдуллаевни алаһидә тилға алсақ болиду. У өзиниң «Үмүт» карханиси вә «Гавайи» дәм елиш орни арқилиқ Қирғизстанниң ихтисадиға зор һәссә қошмақта.

Өткән әсирниң 60-жиллирида «Кәң Булуң» йезисиға йәнә бир қисим уйғурлар, уйғур дияридин көчүп чиқип олтурақлашқан. Улар Или вилайитидин өзлири елип кәлгән уйғур мәдәнийәт байлиғини вә әнъәнилирини, болупму мәшрәпни йезиниң турмушиға сиңдүргән. Бүгүнки күнләрдә «Кәң Булуң» йезисиниң җамаити Қирғизистан уйғурлири иттипақ җәмийитиниң паалийәтлиригә активлиқ билән қатнишип, уйғур миллий әнъәнилирини вә тилини сақлап келиш үчүн тиришчанлиқ көрсәтмәктә.

Уйғурлар Қирғизстанниң Чуй вилайитигә, шуниңдәк йәнә Иссиқ көл вилайити, Ош вә Жалал-Абад вилайәтлириниң йезилириғиму тарқалған болуп, Ош қатарлиқ җайларда уйғурларниң қәдимий йезилири һазирму бар.

Ферузә

Қазақстан уйғурлири Ғени Батурниң қәбрисини зиярәт қилди

Мәлумки, 1950-жиллардин таргип уйғур елидә мисли көрүлмигән тәқиблаш һәрикәтлири башланди. Шу сәвәбтин Шәрқий Түркистан һөкүмитиниң көплигән әзалири вә миллий армия жәңчи-офицерлири Оттура Асия жумһурийәтлиригә чиқип кетишкә мәжбур болди. Уларниң мутләқ көп қисми Қазақстанға келип орунлашқан еди. Хәлиқ қәһримани Ғени Батурму әнә шуларниң биридур.

Қазақстанлиқ уйғурлар әйни әнә шу сабиқ Шәрқий Түркистан жумһурийити һөкүмитиниң әзалири вә миллий армия жәңчи-офитсерлирини вә Ғени Батурни хатирилəп, һәм бу җәһәттә һәр хил паалийәтләрни өткүзүшни әнъәнигә айландурған.

Уйғур хәлқиниң мунәввәр пәрзәнти, хәлиқ қәһримани Ғени Батур өткән әсирниң 50-жиллири Өзбәкстанда, андин Қазақстанда яшиған.

Ғени Батур 1981-жили вапат болуп, 1982-жили униңға ядикарлиқ орнитилған. Шуниңдин буян һәр жиллири мәзкур ядикарлиқни ремонт қилиш, әтрапини аватлаштуруш ишлири елип берилип кәлгән. Бу ишларни әмәлгә ашурушта, мәбләғ жиғишта, болупму вилайәтлик мәшрәп беги Долқун Разиев бу ишни қолға алиду.

Егилишимизчә, 2011-жили тунжи қетим Ғени Батур ядикарлиғини қайтидин орнитиш ишлири Ришат Азнибақиев рәһбәрлигидики Қазақстан уйғур яшлар бирлиги тәрипидин елип берилған екән. Мәзкур тәшкилат яшлар билән бирликтә хәйрхаһлиқ консертларни өткүзүп, мәбләғ топлиса, Әхмәтжан Шәрдинов башқурған Жумһурийәтлик уйғур мәдәнийәт мәркизи вә тиҗарәтчиләр техника, қурулуш материаллири вә башқилар билән ярдәмләшкән.

Низамдин Гараевниң ейтишичә, Ғени Батур ядикарлиғида қурулуш ишлирини жүргүзүшкә болупму Билал Һошуров, һөҗәт мәһәллиси жигитбешиниң орунбасари Тохтахун Хожаев, «Жаңа турмис» йезисиниң жигитбеши Иминжан Һезимов, Чимкәнт шәһиридин Ярмуһәммәт Искәндәров вә башқа милләт жанкөйәрлири йеқиндин арилашқан. ядикарлиқниң әтрапи қурғақчилиқтин көп зәрдаб чәккәнликтин Долқун Разиев башлиған мәшрәп әһли вә жигитбешилири иттипақи бирлишип, 2021-жили сентәбрь ейидин башлап бу йәрдә су чиқирип, әтрапни аватлаштуруш ишлирини йәнә қолға алған вә бу ишни келәчәктиму давамлиқ жүргүзүшкә келишкән.

Әйни вақитларда Ғени Батур билән көрүшкән вә униң аилиси билән хошна олтурған, һазир Алмутиниң Султанқорған мәһәллисидә туридиған атақлиқ һәзилчи-чақчақчи Сабиржан Ғаппаров уни әслəп, мундақ деди: «Мән Ғеникамни 1947-жили йенимиздики өйгә көчүп кәлгәндин кейин арилишип жүрдуқ Ғени ака егиз, келишкән, күчлүк, мәрт адәм еди. Бизниң байриғимиз йөткәлгәндин кейин у адәмни туюқсиз буяққа елип чиқип кәтти. Өзбәкистанниң пахтарал тәрәптә егиликдиректор болупишлиди.

Өткән әсирниң 30-40-жиллири уйғур елиниң мәдәнийәт һаятида муһим роль ойниған илғар зиялийларниң бири Тейипһаҗи Сабитовниң оғли, тонулған журналист Ядикар Сабитов Ғени Батурни Ғулжида 8-10 яшлирида тунжи қетим көргәнлигини әслəп, мундақ деди:

«Ғени ака пүткүл аңлиқ һаятини уйғур хәлиқиниң бәхт-саадити, мустәқил яшишиға беғишлиған хәлиқ қәһримани. Шуниң үчүн Қазақстан хәлиқ язғучиси Зия Сәмәди, атақлиқ инқилапчи, язғучи Йүсүпбәк Мухлисов, Мәсимжан Зулпиқаров Ғени Батур һәққидә романларни, әслимиләрни язған. Вәтәндима йезилди, кейин Ғени Батурни у яқта әтималим чәкләвәткән болуш керәк, анчә язмиди. Ғени Батурни әслəп туруш бизниң кейинки әвладниң мәжбурийити. Икки жилниң алдида бизниң яшлиримиз Ғени Батурниң қәбрини ремонттин өткүзүп, чирайлиқ безәп, йеқинда шәнбилик уюштуруп, яхши ишларни қилғанлиғини аңлидим. Яшлиримиз Ғени Батурдәк батурлиримизниң қәһриманлиғини үгиниши, үлгә елиши керәк.

Тарихий пактларға қариғанда, өткән әсирниң 40-жиллири Нилқида партлиған азатлиқ һәрикитидә партизан қошунлирини башлап, алди билән Нилқа, андин Ғулжа вә Или вилайитиниң башқим районлирини хитай гоминдаң әскәрлиридин азат қилиш жәңлиридә қәһриманлиқ көрсәткән. Шәрқий Түркистан жумһурийити қурулғанда, Ғени Батур һөкүмәт әзаси болуп, һәрбий сот рәиси вәзиписини атқурған.Мошу мунасивәт билән, йеқинда, 1-октябрь күни бу йәрдә шәнбилик өткүзүп, мәрһумгә хәтмә-қуръан оқулди.

Ойған

Қазақстан уйғурлири Хитайниң уйғур елидики қирғинчилиқ сәяситини әйиплиди

Дуния Уйғур Қурултейиниң 2014-жили, Хитайниң дөләт байрими болған 1-өктәбрь күнини уйғур хәлқи үчүн «матәм күни» дәп елан қилғандин буян Дунияниң һәрқайси мәмликәтлиридә яшаватқан уйғурларниң Хитайниң уйғур елидә жүргүзүватқан қирғинчилиқ сәяситигә қарши давамлиқ наразилиқ билдүрүп келиватқанлиғи мәлум. Бу күни Америка, Европа, Австралия, Япония, Түркия уйғурлири билән бирликтә Оттура Асиядики, шу җүмлидин Қазақстандики уйғурларму бу һәрикәткә аваз қошқан.

1- өктәбрьдә Алмута шәһириниң Қайрат мәһәллисидики бир ашханиға җәм болған уйғур җамаәтчилиги азатлиқ вә әркинлик үчүн шеһит болғанларға атап қуръан - тилавәт қилди, һәмдә Хитайниң уйғур елидә жүргүзүватқан қирғинчилиқ сәяситини әйиплиди. Дуния уйғур қурултейиниң Қазақстандики вәкиллири тәрипидин уюштурулған бу мурасимға Алмута шәһири вә Алмута вилайитиниң жирақ-йеқин шәһәр һәм йезилиридин болуп

100 гә йеқин адәм қатнашти. Дунияға тариған корона вируси сәвәвидин чәклимиләр елан қилинғанлиқтин көп адәм қатнишалмай қалди. Мәзкур мурасим бешида тарихчи вә сәясәтшунас Қәһриман Ғожамбәрди хәлиқара вәзийәт, Хитайниң уйғур елида елип бериватқан бастуруш сәясити, Дуния Уйғур Қурултейиниң паалийити вә униң кәлгүси планлири һәққидә тәпсилий доклад қилди.

Мурасимда сөзгә чиққан Дуния Уйғур Қурултейиниң Қазақстандики вәкиллири Наиләм Һәмраева, Зәйнәп Исламова, Һөсәнжан Ибраһимов, Жумһурийәтлик уйғур этно-мәдәнийәт мәркизи йенидики Жигитбешилири кеңишиниң рәиси Ярмуһәммәт Кибиров вә башқилар уйғурларниң бүгүнки пажиәлик тәғдири һәққидә өз көз қарашлирини билдүрүп, коммунистик Хитай һакимийитиниң уйғур елидики қирғинчилиқ сәяситини қаттиқ әйиплиди. Улар йәнә өз сөзлиридә Дуния Уйғур Қурултейиниң паалийитини, йеқинда болуп өткән Уйғур сот коллегиясиниң иккинчи қетимлиқ испат аңлаш жиғинини қоллайдиғанлиғини алаһидә тәкитлиди вә Долқун Әйса башлиқ Дуния Уйғур Қурултейиға, шундақла сәясәтшунас вә Қазақстан уйғурлириниң лидери Қәһриман Ғожамбәрдигә өзлириниң миннәтдарлиғини изһар қилди.

Сәйдалим Амутов бу жили Чехиядә өтидиған 7-нөвәтлик Дуния уйғур қурултейиниң уйғурлар үчүн чоң тарихий бурулушта йүз бериватқанлиғини, һазир уйғур мәсилисиниң хәлиқарада етирап қилиниватқанлиғини алаһидә тәкитлиди.

Ойған

«ماتەم كۈنى» دە ياۋروپا ئەللىرىدە ختايغا قارشى نامايىشلار ئۆتكۈزۈلدى

د ئۇ ق بۇندىن 10 يىللار ئىلگىرى 1949 - يىلى ئۇيغۇر دىيارى ختاي كوممۇنىست ئارمىيەسى تەرىپىدىن بېسىۋېلىنغان ۋە ختاي خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغان 10 - ئاينىڭ 1 - كۈنىنى «ماتەم كۈنى» دەپ جاكارلىغان ھەمدە ھەر يىلى 1 - ئۆكتەبىردە «ماتەم كۈنى» مۇناسىۋىتى بىلەن دۇنيا مىقياسىدا ختايغا قارشى نامايىش ئۆتكۈزۈشنى تەشەببۇس قىلىپ كەلگەندى. بۇ تەشەببۇسنىڭ روھىغا بىنائەن بۈگۈن 1 - ئۆكتەبىر كۈنى دۇنيانىڭ ھەرقايسى ئەللىرىدە ختايغا قارشى نامايىشلار ئۆتكۈزۈلدى. جۈملىدىن ياۋروپادىكى گېرمانىيە، بېلگىيە، نورۋېگىيە، ئەنگلىيە قاتارلىق دۆلەتلەردىمۇ ھەرخىل شەكىلدە نامايشى ئۆتكۈزۈلدى.

گېرمانىيە پايتەختى بېرلىندىكى ختاي باش ئەلچىخانىسىنىڭ ئالدىدا ئېلىپ بېرىلغان نامايىشقا 100گە يېقىن ئادەم قاتناشتى. نامايىشتا گېرمانىيەدىكى كىشىلىك ھوقۇق تەشكىلاتلىرىنىڭ ۋەكىللىرى ۋە ئۇيغۇرلار نۇتۇقلار سۆزلەپ، ختاي ھاكىمىيىتىنىڭ 72 يىللىق ئاسارەتلىك زۇلۇمى ئۈستىدىن شىكايەتلەر قىلغان. نامايىش جەريانىدا ختاينىڭ شەرقىي تۈركىستاندىكى ئېغىر جىنايەتلىرىنى پاش قىلىپ نۇتۇق سۆزلىگەن د ئۇ ق ياشلار كومىتېتىنىڭ رەئىسى, قۇرۇلتاي بېرلىن ئىشخانىسىنىڭ مۇدىرى غەيۇر قۇربان ئەپەندى نەقمەيداندىن زىيارىتىمىزنى قوبۇل قىلغاندا، بۇ نامايىشقا كۆپلىگەن تەشكىلاتلارنىڭ ئىشتىراك قىلغانلىقىنى تىلغا ئالدى.

1 - ئۆكتەبىر يەنە گېرمانىيەنىڭ ميۇنخېن شەھىرىدىكى ختاي كونسۇلخانىسى ئالدىدىمۇ نامايىش ئېلىپ بېرىلغان. نامايىشچىلار ئاي يۇلتۇزلۇق كۆك بايراقلارنى، ختاي زۇلۇمىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان تۈرلۈك لوزۇنكىلارنى كۆتۈرۈپ، 72 يىللىق قانلىق تارىخنى ئەيىبلەپ جاراڭلىق شوئارلارنى تووۋلاپ، كونسۇلخانا ئالدىنى لەرزىگە سالغان.

1 - ئۆكتەبىر كۈنى نورۋېگىيەنىڭ ئوسلو شەھىرىدىمۇ نامايىش ئېلىپ بېرىلغان. نورۋېگىيە ئۇيغۇر كومىتېتىنىڭ رەئىسى، «ئۇيغۇر ئەدلىيەسى ئارخىپ ئامبىرى» نىڭ مۇدىرى بەختىيار ئۆمەر ئەپەندى بۇ ھەقتە توختالغاندا، ئوسلودىكى نامايىشنىڭ ھاياجانلىق بىر كەيپىياتتا ئۆتكۈزۈلگەنلىكىنى ئەسكەرتتى.

بېلگىيە ئايتەختى بىريۇسېلدا 1 - ئۆكتەبىر ئۆتكۈزۈلگەن نامايىش ياۋروپا ئىتتىپاقى بىناسى ئالدىدا ئېلىپ بېرىلغان. نامايىشچىلار ھەرخىل تىللاردا جاراڭلىق شوئارلارنى تووۋلاپ, ئۇيغۇرلارغا ئازادلىق، ختاي ھاكىمىيىتىگە زاۋاللىقلار تىلەپ ئەتراپتىكى ئاممىنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلغان.

ئەنگلىيە پايتەختى لوندوندا بۈگۈن ئېلىپ بېرىلىدىغان نامايىش كەچ سائەت 18:30 دا ئورۇنلاشتۇرۇلغان. د ئۇ ق لوندون ئىشخانىسىنىڭ مۇدىرى رەھىمە خانىمنىڭ بىلدۈرۈشىچە, بۇ نامايىشقا ئۇيغۇرلار، تىبەتلەر، خوڭكوڭلۇقلاردىن باشقا يەرلىك كىشىلىك ھوقۇق تەشكىلاتلىرىنىڭ ئەزالىرى بولۇپ كۆپ ساندا كىشى قاتنىشىدىكەن.

ئەكرەم

ئامېرىكا ئاۋام پالاتاسىنىڭ تاشقى ئىشلار كومىتېتى ئۇيغۇرلارغا ئائىت يەنە بىر قانۇن لايىھەسى ماقۇللىدى

ئامېرىكا ئاۋام پالاتاسىنىڭ تاشقى ئىشلار كومىتېتى 30 سېنتەبىر بىردەك ئاۋاز بىلەن ئۇيغۇرلارغا ئائىت يەنە بىر قانۇن لايىھەسى ماقۇللاپ، ئاۋام پالاتاسىنىڭ ئاۋاز بېرىشىگە سۇنغان. جۇمھۇرىيەتچى ئاۋام پالاتا ئەزاسى يوڭ كىم تەرىپىدىن سۇنۇلغان «2021 - ئۇيغۇر سىياستى قانۇنى» نامىلىق بۇ قانۇن لايىھەسى دېموكراتىك ئاۋام پالاتا ئەزاسى ئامى بېرانىڭ قوللىشىغا ئېرىشكەن.

قانۇن لايىھەسىدە خەلقئارانىڭ ئۇيغۇرلار ئۇچراۋاتقان زىيانكەشلىككە قارىتا دىققىتىنى قوزغاش ئۈچۈن كونكرېت قەدەملەر بىلەن ئەتراپلىق، كۆپ تەرەپلىك ئىستراتېگىيە بەرپا قىلىش، تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىغا ھوقۇق بېرىپ، ئۇيغۇر ئېلىدىكى كىشىلىك ھوقۇق خىرىسلىرىغا ئۈنۈملۈك تاقابىل تۇرۇش، ختاينىڭ ئۇيغۇرلار ئاۋازىنى جىمىقتۇرۇشىغا قارشى تەدبىر ئېلىش تەلەپ قىلىنغان.

بۇ قانۇن لايىھەسى ئۇيغۇرلار توغرىسىدىكى يەنە بىر قانۇن - «ئۇيغۇر مەجبۇرىي ئەمگىكىنىڭ ئالدىنى ئېلىش قانۇن لايىھەسى» ئاۋام پالاتاسىنىڭ ماقۇللىشىنى كۈتۈپ تۇرغان، بايدېن ھۆكۈمىتى بۇ قانۇنغا قارىتا تېخى ئېنىق پوزىتسىيە بىلدۈرمىگەن بىر ۋاقىتتا سۇنۇلدى.

ئاۋام پالاتا ئەزاسى يوڭ كىم 30 - سېنتەبىر ئېلان قىلغان باياناتىدا: «مېنىڭ دىنىي ئېتىقادى ياكى، مىليونلىغان ئۇيغۇر ۋە باشقا ئاز سانلىق مىللەتلەر ختاي خەلق جۇمھۇرىيىتى ئەمەلدارلىرى تەرىپىدىن قايتا - قايتا جىمىقتۇرۇشقا، قولغا ئېلىنىشقا، تۈرمىگە تاشلىنىشقا، قىيىن - قىستاققا ۋە مىڭغە يۈزلىشقا ئۇچراپ كەلدى» دېگەن.

ئاۋام پالاتا ئەزاسى ئامى بېرا «ختاي كومپارتىيەسى خەلقئارانىڭ كەڭ كۆلەملىك تەنقىدىگە ئۇچراپ كېلىۋاتقان بولسىمۇ، بىراق ئۇيغۇرلارنىڭ ئەقەللىي ھەق - ھوقۇقلىرىنى دەپسەندە قىلىشنى داۋاملاشتۇرۇۋاتقانلىقى» نى ئەيىبلىگەن. مەلۇم بولۇشىچە، يېڭى قانۇن لايىھەسى ئامېرىكا تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىقىدا ئۇيغۇرلار ئىشىغا مەسئۇل ماسلاشتۇرغۇچى ئەمەلدار تەيىنلەش، ئامېرىكا دىپلوماتلىرىنى ئۇيغۇر تىلىدا تەربىيەلەش، ئۇيغۇرلارغا ئائىت ئۇچۇرلارنى مۇسۇلمان دۆلەتلەرگە تارقىتىش قاتارلىق مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىكەن.

ئەركىن

فرانسىيەدە ختايغا قارشى زور كۆلەملىك نامايىش ئۆتكۈزۈلدى

2 - ئۆكتەبىر فرانسىيە پايتەختى پارىژدا ختاينىڭ ئۇيغۇرلار ئۈستىدىن يۈرگۈزۈۋاتقان قىرغىنچىلىق سىياستىگە قارشى تۇرۇش, جۈملىدىن فرانسىيە قاتارلىق ئەللەرنى ئۇيغۇر قىرغىنچىلىقىنى ئېتىراپ قىلىش ۋە بۇنى توختىتىش ئۈچۈن ھەرىكەتكە ئۆتۈشكە چاقىرىش قاتارلىق مەقسەتلەر بىلەن زور كۆلەملىك نامايىش ئۆتكۈزۈلدى.

1 - ئۆكتەبىر نارازىلىق نامايىشنى گوللاندىيەدىن ئېلىپ كېلىپ نامايىشقا قاتناشقان تەشكىلاتلارنىڭ بىرى.

مەزكۇر جەمئىيەتنىڭ رەئىسى ئابدۇراخمان ئابدۇللا ئەپەندىمنىڭ ئېيتىشىچە, نامايىشقا مىڭدىن ئارتۇق ئادەم قاتناشقان بولۇپ، نامايىشتا ئۇيغۇرلاردىن باشقا يەنە ياۋروپا ۋە فرانسىيە پارلامېنت ئەزالىرىمۇ سۆز قىلىپ ختاينىڭ ئۇيغۇرلارغا قاراتقان باستۇرۇش سىياسەتلىرىنى ئەيىبلىگەن ۋە ئۇيغۇرلارنى

ختاينىڭ دۆلەت بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن ياۋروپا ئۇيغۇر ئىنستىتۇتى تەشكىللىگەن بولۇپ, بۇ قېتىمقى نامايىشقا ئۇيغۇرلارنى قوللىغۇچى ياۋروپا ۋە فرانسىيە پارلامېنت ئەزالىرى, كۆپ ساندىكى يەرلىك فرانسۇزلار, گوللاندىيە ۋە بېلگىيە قاتارلىق دۆلەتلەردىكى ئۇيغۇر تەشكىلاتلىرى تەرىپىدىن تەشكىللىنىپ ئېلىپ كېلىنگەن ئۇيغۇر جامائىتى ۋە سىياسىي پائالىيەتچىلەر قاتنىشىپ پارىژ كوچىلىرىنى زىلزىلىگە سالدى.

ياۋروپا ئۇيغۇر ئىنستىتۇتىنىڭ رەئىسى دىلنۇر خانىم بۇ قېتىمقى چوڭ نامايىشنى تەشكىللىگەن ۋە ئالاھىدە ئورۇنلاشتۇرغان. ئۇ، زىيارىتىمىزنى قوبۇل قىلىپ, ئۇيغۇر مەسىلىسىگە كۆڭۈل بۆلۈۋاتقان فرانسىيە ۋە ياۋروپا پارلامېنتى ئەزالىرىنىڭ بۇ نامايىشقا كۈچ چىقارغانلىقى ۋە يېقىندىن ياردەمدە بولغانلىقىنى بىلدۈردى.

گوللاندىيە ياۋروپا شەرقىي تۈركىستان مائارىپ جەمئىيىتىمۇ بۇ نامايىشقا ئاۋاز قوشقان ۋە بىر قىسىم نامايىشچىلارنى قوللايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشكەن.

ئۇيغۇر دىيارى بۇندىن 72 يىل بۇرۇن يەنى 1949 - يىلى ختاي كوممۇنىست ئارمىيەسى تەرىپىدىن بېسىۋېلىنغان. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن 2 - ئۆكتەبىر فرانسىيە پايتەختى پارىژغا توپلانغان نامايىشچىلار ختايغا قارشى جاراڭلىق شوئارلىرىنى تووۋلاپ, ئاي - يۇلتۇزلۇق كۆك ۋە فرانسىيە بايراقلىرىنى لەپىلدىتىپ فرانسىيە خەلقىنىڭ دىققىتىنى تارتقان.

بېلگىيەدىن ئۇيغۇر جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى ئەكبەر تۇرسۇن ئەپەندىم بۇ نامايىشقا ئاۋاز قوشۇش ئۈچۈن بېلگىيەدىن فرانسىيەگە كەلگەن.

بۇ قېتىم پارىژدا ئۆتكۈزۈلگەن ئۇيغۇر قىرغىنچىلىقىغا قارشى چوڭ نامايىش فرانسىيەدىكى نوپۇزلۇق تېلېۋىزىيە قاناللىرى ۋە فرانسىيە «كىرىست گېزىتى» قاتارلىق مەتبۇئاتلاردا خەۋەر قىلىنغان.

ئۇيغۇرئاي

بېلگىيەدە ئۇيغۇر لاگېر قۇربانلىرىنى ئەسلەپ نامايىش ئۆتكۈزۈلدى

9 - ئۆكتەبىر بېلگىيە پايتەختى بىريۇسسېلدا ختاي لاگېرلىرىدا ئۆلۈپ كېتىۋاتقان ۋە بىگۇناھ تۇتۇپ كېتىلگەن لاگېر قۇربانلىرىنى ئەسلەپ نامايىش ئۆتكۈزۈلدى.

مەركىزىي پويىز ئىستانسىسىنىڭ ئالدىدا «بېلگىيە ئۇيغۇر جەمئىيىتى» ۋە بېلگىيەدىكى «ئىنسانىي ئادالەت» يەنى (Just Human It) نامىلىق تەشكىلاتلار ھەمكارلىشىپ ئۆتكۈزگەن بۇ نامايىش بېلگىيە ۋاقتى چۈشتىن كېيىن سائەت 4 تە باشلىنىپ 5:30 دا ئاخىرلاشتى.

مەزكۇر نامايىشتا «شەرقىي تۈركىستان» نىڭ كۆك بايرىقى رەڭدىكى بالونلارنى ئاسمانغا قويۇپ بېرىش ئارقىلىق ختاينىڭ جازا لاگېرلىرىدا قىيىن - قىستاقلارغا ئۇچراۋاتقان، گۇناھسىز تۇتۇپ كېتىلگەن، ئىز - دېرەكسىز ئۆلۈپ كېتىۋاتقان ھەمدە چىدىغۇسىز كۈنلەرنى باشتىن كەچۈرۈۋاتقان لاگېر قۇربانلىرى خاتىرىلەندى.

بېلگىيە ئۇيغۇر جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى ئابدۇمۇتەللىپ ئىمروۋ ئەپەندىم زىيارىتىمىزنى قوبۇل قىلىپ، بۇ قېتىمقى نامايىشنىڭ ئەسلىدە 1 - ئۆكتەبىر كۈنى ئۆتكۈزۈش پىلان قىلىنغانلىقىنى، ئامما فرانسىيەدىكى چوڭ تىپتىكى نامايىش سەۋەبلىك بىر ھەپتە كېچىكىپ ئېلىپ بېرىلغانلىقىنى بىلدۈردى.

2 - ئۆكتەبىر فرانسىيە پايتەختى پارىژدا فرانسىيە قاتارلىق ئەللەرنى ئۇيغۇر قىرغىنچىلىقىنى ئېتىراپ قىلىش ۋە بۇنى توختىتىش ئۈچۈن ھەرىكەتكە ئۆتۈشكە چاقىرىش قاتارلىق مەقسەتلەر بىلەن زور كۆلەملىك نامايىش ئۆتكۈزۈلگەن. بېلگىيە ئۇيغۇر جەمئىيىتىمۇ ئۆز ئەزالىرىنى باشلاپ بېرىپ بۇ نامايىشقا قاتناشقان ئىدى.

بېلگىيە «ئىنسانىي ئادالەت» يەنى (Just Human It) تەشكىلاتىنىڭ رەئىسى سايراگۈل خانىم بۇ قېتىمقى پائالىيەتكە كۈچ چىقارغان تەشكىلات رەھبەرلىرىدىن بىرى. ئۇ، زىيارىتىمىزنى قوبۇل قىلىپ، بۇ نامايىشنى «ئۇيغۇر دىيارىدا شېھىت بولغانلارنى خاتىرىلەپ ئۆتكۈزگەنلىكىنى، بۇ خىلدىكى نامايىشلارنى ختاي تەرىپىدىن قىيىن قىستاقلارغا ئېلىنىۋاتقان، دىنىي ۋە مەدەنىي دەپسەندىچىلىكلەرگە ئۇچراۋاتقان ئۇيغۇر خەلقىگە ئەركىنلىك تىلەپ داۋاملاشتۇرىدىغان» لىقىنى ئېيتتى.

بۇ نامايىشقا بېلگىيەدىكى ھوقۇق پائالىيەتچىلىرى، ياشلار تەشكىلاتى، شۇنداقلا يەرلىك ئوقۇغۇچىلار بىلەن بىرلىكتە 70 ئەتراپىدا كىشى قاتناشتى. نامايىش ناھايىتى تىنچ ھالەتتە ئېلىپ بېرىلىپ، ئوڭۇشلۇق ئاخىرلاشتى.

ئۇيغۇرئاي

13-нөвәтлик Дуния шәрқий түркистанлиқлар қериндашлиқ учришиши” ниң хуласә доклади елан қилинди

Дуния вәзийитиниң күнсери өзгириши, чоң күчләр оттурисидики өз ара рикабәтләрниң кәскинлишигә әгишип, уйғур мәсилисиниң хәлиқара сәясий сәһнидики орниму йүксилип бармақта. Мошундақ бир пәйиттә, 13-нөвәтлик Дуния шәрқий түркистанлиқлар қериндашлиқ учришиши вә 4-нөвәтлик Шәрқий Түркистан миллий бирлик шураси жиғини 2021-жили, 8-өктәбирдин 11-өктәбиргичә Боснияниң Сараево шәһиридә өткүзүлди. Мәзкур жиғинда Дуния вәзийитигә мас һалда һәрикәт қилиш, туғуливатқан пурсәтләрдин үнүмлүк пайдилиниш, шундақла Шәрқий Түркистан дәвасида алдимиздики бир жилда елип берилиши зөрүр дәп қаралған иш-һәрикәтләр музакирә қилинди.

Жиғинда «Босния вә Шәрқий Түркистан дәвасида дөләт қуруш жәриянининң селиштурулмиси», «Өзгириватқан дуниядики Шәрқий Түркистан дәваси-тәрәққиятлар вә күнтәртипләр», «Ғәрб дөләтлириниң Хитай сәясити-тәһдитләр вә пурсәтләр», «Ислам дуниясиниң Хитай сәясити-тәһдитләр вә пурсәтләр», «Авғанистан-Оттура Асия вәзийити вә Шәрқий Түркистан мәсилиси», «Хитайниң өзгириш еһтимали болған сәясий синарийәси», «Шәрқий Түркистан дәвасиниң тәшкилатчилиқтин дөләтчиликкичә тәрәққий қилиши», «Шәрқий Түркистан дәвасиниң кәлгүси қәдәмлири» қатарлиқ темиларда муһим докладлар берилди.

Үч күн давам қилған бу қетимлиқ жиғинниң ахирида хуласә доклади елан қилинди. Хуласә докладини Шәрқий Түркистан маарип вә һәмкарлиқ жәмийити, шундақла Хәлиқара Шәрқий Түркистан

тәшкилатлар бирлигиниң рәиси Һидайәтуллаһ Оғузхан оқуп өтти.

Һидайәтулла Оғузхан хуласә докладидики муһим ноқтиларни баян қилип мундақ деди: «Хитайниң универсал қиммәт қарашларға вә инсанийликка тамамән зит болған сәясий системиси, мәдәнийити, иҗтимаий күлтүри вә хәлиқара мунасивәтлиридики нейлигәрлигини ечип ташлаш вә агаһландуруш; ғәрб дөләтлиридә һәрикәт қиливатқан кишилик һоқук тәшкилатлири, исламий һәрикәтләр вә һәр саһә шәхслири билән Хитайға қарши һәмкарлиқ орнитиш; Шәрқий Түркистан тәшкилатлириниң тәшкилат системисини тәрәққий қилдуруш, кәспийлишишни тезлитиш вә кәспий мутәхәссисләр қошунини күчәйтиш; Шәрқий Түркистан мәсилисидә ислам дуниясиниң қоллишини қолға кәлтүрүш вә ислам дуниясини Хитай тәһдидин агаһландуруш; Шәрқий Түркистан дәвасини ана принсиплирини қоғдаш асасида өз ара һәмкарлиқ орнитип, һәрхил күчләрниң хирисиға тақабил туруш; охшимиған пикирләр вә түрлүк тәшкилатлар арисидики һәмкарлиқни күчәйтиш вә ортақ хизмәтләрни көпәйтиш; тәшкилатлар оттурисида һәмкарлиққа тосалғу болидиған барлиқ амилларға қарап чиқип, өз-ара ишиниш, чүшиниш, қоллаш вә қоғдаш роһини орнитиш; ислам әллири-Оттура Асия вә Балқан дөләтлиридә хәлиқ дипломатиясини қанат яйдуруп, дәвайимизниң хәлиқаралишишини йәниму бир балдақ жуқири көтүрүш, һәр хил тилларда тәшвиқат елип бериш; яшларниң тәрбийә қурулушиға алаһидә әһмийәт бериш, дәваниң кәлгүсидә лаяқәтлик яшларниң йетилиши үчүн муһим болған һәр түрлүк хизмәтләрни елип бериш; Шәрқий Түркистан мустәқиллиғиниң ваз кечилмәс принсип екәнлигини һәрвақит тәкитләш, Шәрқий Түркистанниң ишғал қилинған тупрақ екәнлигини қобул қилдурушқа тиришиш.»

Һидайәтуллаһ Оғузхан хуласә сөзидә йәнә «Хитайни қоллаватқан дөләт вә органлар билән көрүшүп, уларниң Хитай билән болған дипломатик алақисидин пайдилинип, Шәрқий Түркистан мәсилисидә Хитайға бесим қилишқа чақириш; аялларниң дәвадики ролини активлаштуруш; хәлиқ дипломатиясини күчәйтиш; Балқан вә Оттура Асия дөләтлири билән болған мунасивәтни күчәйтиш, шундақла, бу районлардики хәлиқләрниң Шәрқий Түркистан дәваси һәққидики чүшәнчисини жуқири көтүрүш үчүн уларниң тилида китап-журнал нәшир қилиш вә башқа әхбарат васитилири арқилиқ Шәрқий Түркистан дәвасини тонуштуруш; тәшкилатларниң ажизлиқ вә артукчилиқлирини яхши анализ қилиш вә башқа тәшкилатларни өзигә толуқлима дәп көрүш; шәрқий түркистанлиқлар арисидики һәмкарлиқни күчәйтип, Оттура Асияда өзбекчә, қазақчә, қирғизчә вә русчә тәшвиқатларни көпәйтиш» қатарлиқ муһим нуқтиларни тәкитләп өтти.

Арслан

«Уйғурларға барлиқ түркий дөләтләр вә хәлиқләр қандақ ярдәм қилиши керәк?»

Йеқинда Әнқәрәдики уйғур тәтқиқат институти тәрипидин уйғурчиға тәржимә қилип, нәшир қилдурулған «Түрк дөләтлири иттипақи» намлиқ китапниң автори, Әзәрбәйжан парламентиниң әзаси, Европа иттипақи Достлуқ комитетиниң рәиси Жаваншир Фәйзиев әпәнди билән түрк дөләтлири иттипақи вә уйғур мәсилиси тоғрисида сөһбәт елип бардуқ.

«Һөрмәтлик парламент әзаси, сиз китавиңизда «Түрк дөләтлири иттипақи»ни қуруш кәрәклигини, буниң сәясий, ихтисадий вә мәдәнийәт жәһәттин түркий жумһурийәтлири вә түркий хәлиқләр үчүн пайдилиқ екәнлигини оттуриға қоюпсиз? Сиз илгири сүрүватқан «Түрк дөләтлири иттипақи қурулса, уйғурларға немә пайдиси болиду»? дегән соалимизға у мундақ жаваб бәрди: «Биз илгири сүрүватқан Түрк дөләтлири иттипақи әмәлгә ашса, мустәқилликкә еришәлмигән түркий хәлиқләр үчүн бир таянч болиду. Бүгүн Хитайниң қол астидики Уйғуристанда туруватқан уйғур қериндашлиримиз болсун, мәйли Ирақ, Иран вә Сүриядә яшаватқан түркий хәлиқләр болсун, еғир вәзийәттә қалғанда муражиәт қилидиған бир йәр йоқ. Әлвәттә, Түркия, Әзәрбәйжан вә Қазақстанға охшаш дөләтләргә илтимас қилса болиду, лекин бу дөләтләрниң уйғур сәясити йоқ, Хитайға қарши тәсириму йоқ. Шуңа, бу мәсилиләрни һәл қилишниң чарисини тапалмайватимиз. Әгәр Түрк дөләтлири иттипақи қурулса Иран, Руссия, Хитай, Ирақ вә Сүрия қатарлиқ дөләтләрдә яшаватқан түркий хәлиқләрниң мәсилилирини һәл қилишта, улар туруватқан дөләтләргә техиму күчлүк тәсир көрситәләймиз. Шундақла, уларниң туруватқан дөләтлиридә кишилик һәқ вә һоқуқиға егә яшишиға вә мустәқилликкә еришишигә ярдәм қилалаймиз».

Жаваншир Фәйзиев әпәнди, «уйғурларниң һазирқи вәзийитигә қандақ қарайсиз?» дегән соалимизға мундақ жаваб бәрди: «Уйғуристандики қериндашлиримизниң һазирқи еғир вәзийити көңлимизни бәкла йерим қилмақта. Русийә Федерациясидә, Молдавиядә туруватқан түркий хәлиқләрму бесим астида, әмма уйғур қериндашлиримиз учраватқандәк еғир әмәс. Уйғурлар техиму тарихта дөләт қурған, қәдимий дөләт әнъәнисигә егә милләт. Уйғуристанниң Хитай тәрипидин бесивелиниши, дөләт әнъәнилириниң, миллий кимликлириниң йоқитилиши дуниядики барлиқ түркий хәлиқләрни қайғуға чөмдүрүши керәк».

«Сиз уйғурларниң бүгүнки еғир вәзийитигә барлиқ түркий хәлиқләрниң қайғуға чөмүши керәклигини дәп өттиңиз, бундақ вәзийәттә мустәқил түркий дөләтлири немә қилиши керәк?» дегән соалимизға у мундақ жаваб бәрди: «Уйғурларниң бундақ әһвалға чүшүп қелишиниң тарихий вә сәясий сәвәблири мәвжуттур. Вәзийәт давамлиқ өзгирип туриду. Бу өзгириш жәриянида бәзи лидерларниң хаталиқлири бир миллитни еғир вәзийәттә қоюши мумкин. Уйғур тарихидиму бундақ хаталиқлар көп садир болған. Һазир Хитай дөлити уйғурларниң дөләт әнъәнисини йоқутуш биләнла чәкләнмәстин, уларниң мәдәнийити вә миллий кимлигиниму йоқитишқа тиришиватиду. Хитайниң бу сәясити наһайити хәтәрлик болуп, бу бир миллитниң йоқ болуши дегән болиду. Бу Уйғуристандики түркий милләтләрни тарих сәһнисидин йоқ қилиш дегәнлик болиду. Шуңа, дуниядики барлиқ түркий дөләтләр вә түркий хәлиқләр уйғурларниң һазирқи еғир вәзийитигә қарап турмаслиғи керәк. Булар уйғурларға күчиниң йетишичә ярдәм қилиши керәк. Уйғурларға сәясий, маддий вә мәнивий жәһәттин ярдәм бериши керәк».

Жаваншир Фәйзиев әпәнди уйғур мәсилисидә Қазақстан билән Қирғизстанға техиму көп вәзипә чүшидиғанлиғини баян қилип мундақ деди: «Хитайниң хошниси болған Қазақстан билән Қирғизстанда көп санда уйғур нопуси бар. Бу дөләтләр билән уйғурлар оттурисидики инсаний мунасивәтму наһайити қоюқ. Бундақ туруқлуқ, бу икки дөләтниң уйғурлар мәсилисидә Хитайға тәсир көрситәлиши наһайити қийин. Шуңа, Түркий дөләтләр иттипақиниң қурулуши уйғурлар үчүнму наһайити пайдилиқ. Түрк дөләтлири иттипақиниң қурулуши пәқәт мустәқил түркий жумһурийәтлири үчүнла әмәс, барлиқ езиливатқан түркий хәлиқлири үчүнму нижат йоли һесаплиниду. Йәршарилишиватқан дунияда өз мәнпиитлиримизни, йәни түркий хәлиқләрниң мәнпиитини қоғдаш үчүн Түрк дөләтлири иттипақини қуруш муһим дәп ойлаймән. Мән уйғурчиға тәржимә қилинған китавимду буларни оттуриға қойдум».

Жаваншир Фәйзиев 1963-жили туғулған болуп, 1991-жили Әзәрбәйжан тил университетида француз вә инглиз тили кәспини пүттәргән. У, 2009-жили Әзәрбәйжан пәнләр академиясидә пәлсәпә пәнлири бойичә докторлуқ унванини алған. Униң «Түрк дөләтлири иттипақи» намлиқ китави көп тилға тәржимә қилинған. У, 2007-жилидин буян Әзәрбәйжан парламентида Европа иттипақи Достлуқ комитетиниң рәислик вәзиписини өтимәктә. Униң «Түрк дөләтлири иттипақи» намлиқ китавини уйғур тәтқиқат институти мутәхәссислиридин Абдуләзиз Аһун әпәнди уйғур тилиға тәржимә қилип нәшир қилдурған.

Әркин Тарим

ھىدايەتۇللا ئوغۇزخان: «دۇنيا جامائىتىنى شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ مەۋجۇتلۇق كۈرىشىنى قوللاشقا چاقىرىمىز»

9 ـ ئۆكتەبىر بوسنىيەنىڭ پايتەختى سارايېۋو شەھىرىدە ئېچىلغان 13 ـ نۆۋەتلىك دۇنيا شەرقىي تۈركىستانلىقلار قېرىنداشلىق ئۇچرىشىشى ۋە 4 ـ نۆۋەتلىك شەرقىي تۈركىستان مىللىي بىرلىك شۇراسى يىغىنىدا دۇنيا جامائىتىنى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي مەۋجۇتلۇق كۈرىشىنى قوللاشقا ۋە ئۇيغۇر ئىرقىي قىرغىنچىلىقىنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا چاقىرىلدى.

بۇ يىغىننى باش شتابى تۈركىيەدىكى «شەرقىي تۈركىستان مائارىپ ۋە ھەمكارلىق جەمئىيىتى» ئۇيۇشتۇرغان بولۇپ يىغىنغا دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن كەلگەن 40 تىن ئارتۇق تەشكىلات رەھبەرلىرى، دىنىي ئالىملار، زىيالىيلار، تەتقىقاتچىلار ۋە پائالىيەتچىلەر بولۇپ 120 ئەتراپىدا كىشى قاتناشتى.

يىغىننىڭ ئېچىلىش مۇراسىمىدا سۆز قىلغان ھىدايەتۇللا ئوغۇزخان ئۇيغۇرلارنى قوللىغان بوسنىيە ھۆكۈمىتى ۋە خەلقىگە رەھمەت ئېيتىدىغانلىقىنى ئىپادىلىدى ۋە دۇنيا جامائىتىنى ئۇيغۇر خەلقى ئۈچۈن ھەرىكەتكە ئۆتۈشكە چاقىردى.

ئۇ مۇنداق دېدى: «شەرقىي تۈركىستان خەلقى ۋە شەرقىي تۈركىستاننىڭ مىللىي ئىرادىسىگە ۋەكىللىك قىلىدىغان سىياسىي ھەرىكەت بولۇش سۈپىتىمىز بىلەن، بىز خەلقئارالىق ئورگان ۋە تەشكىلاتلارنى، دۇنيا جامائىتىنى ۋە مۇستەقىللىق ۋە ئىگىلىك ھوقۇقىنى قوغدايدىغان بارلىق دۆلەتلەرنى شۇنىڭغا چاقىرىق قىلىمىزكى، بىز ھەر قايسى تەرەپلەرنى شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ مەۋجۇتلۇق كۈرىشىنى قوللاشقا ۋە شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ ئەركىن ۋە مۇستەقىل دۆلەت قۇرۇش ھوقۇقىنى ئېتىراپ قىلىشقا چاقىرىمىز.»

ئارقىدىن دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيى رەئىسى دولقۇن ئەيسا ئەپەندى سۆز قىلىپ، «شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ ھازىر خىتاينىڭ ئىرقىي قىرغىنچىلىقىغا ئۇچراۋاتقانلىقىنى تەكىتلىدى ۋە شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ يېقىن كەلگۈسىدە ھۆرلۈككە ئېرىشىدىغانلىقىدىن ھەر ۋاقىت ئۈمىدۋار ئىكەنلىكى» نى بىلدۈردى.

دولقۇن ئەيسا ئەپەندى دۇنيا جامائىتىنى خىتاي تەھدىتىدىن ئاگاھلاندۇرۇپ مۇنداق

دېدى: «بىز دۇنيا جامائىتىنى، خىتاينىڭ يېڭى ئۇسلۇبتىكى بىر دىكتاتورلۇق ئەندىزىسىنى دۇنياغا ئېكسپورت قىلىۋاتقانلىقى ۋە بۇ خەلقئارا قىممەت ـ قاراش ئۇقۇملىرىغا بۇزغۇنچىلىق قىلىۋاتقانلىقىدىن ئاگاھلاندۇرىمىز. بىر تۈركۈم خىتاي دىكتاتورلىرى قايتا ـ قايتا كىشىلىك ھوقۇق ئۇقۇمى ۋە خەلقئارا قائىدە ـ تۈزۈمگە بۇزغۇنچىلىق قىلىشقا ئورۇنىۋاتىدۇ. خەلقئارا جەمئىيەت بۇ تاجاۋۇزچىلىق قىلمىشنى ئەيىبلىشى، ئاخىرلاشتۇرۇشى ۋە بۇ ئىرقىي قىرغىنچىلىقنىڭ ئالدىنى ئېلىشى كېرەك ».

يىغىندا شەرقىي تۈركىستان ئۆلىمالار بىرلىكى رەئىسى دوكتور ئاتاۋۇللا شاھيار ئەپەندى سۆز قىلىپ، شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ ئىرقىي قىرغىنچىلىققا ئۇچراۋاتقانلىقىنى، باشقا ساھەلەردىكىگە ئوخشاش دىنىي ئېتىقادىنىڭمۇ ئومۇميۈزلۈك باستۇرۇشقا ئۇچراۋاتقانلىقىنى، ئەڭ ئەقەللىي كىشىلىك ھەق ـ ھوقۇقلىرىنىڭ ۋە ئەركىنلىكىنىڭ دەپسەندە قىلىنىۋاتقانلىقىنى تەكىتلىدى.

مىللىي گۆرۈش (مىللىي ئاڭ) تەشكىلاتى رەئىسى مۇرات ئىلەرى ئەپەندى سۆزدە، شەرقىي تۈركىستاننىڭ نۆۋەتتە ئۈستى ئوچۇق تۈرمىگە ئايلانغانلىقىنى، بىر قىسىم غەرب دۆلەتلەرنىڭ بۇ ھەقتە خىتاينى ئەيىبلەۋاتقانلىقىنى، مىللىي گۆرۈش تەشكىلاتىنىڭمۇ دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى شۆبىلىرىنى ھەرىكەتكە ئۆتكۈزۈپ خىتايغا قارشى ئاۋاز چىقىرىپ كېلىۋاتقانلىقىنى، پۈتۈن دۇنيا جامائىتى بىرلىشىپ زۇلۇمنى توختىتىشنىڭ ۋاقتى كەلگەنلىكىنى بىلدۈردى.

ئارسلان

جەنۋەدىكى ب د ت بىناسى ئالدىدا ۋە ستوكھولمدىكى خىتاي ئەلچىخانىسى ئالدىدا نامايىش ئۆتكۈزۈلدى

شۋېتسارىيەنىڭ جەنۋە شەھىرىدىن مۇراجىئەت قىلغانلىقىنى تىلغا ئالدى.

ئىگىلىگەن مەلۇماتلىرىمىزغا قارىغاندا، 2 ـ ئۆكتەبىر كۈنى جەنۋەدىكى ب د ت بىناسى ئالدىدا «ئىرقىي قىرغىنچىلىق» قا ۋە 2022 ـ يىللىق بېيجىڭ قىشلىق ئولىمپىك مۇسابىقىسىغا قارشى بىرلەشمە نامايىش ئۆتكۈزۈلگەن.

نامايىشنى شۋېتسارىيەدىكى يەرلىك ئۇنىۋېرسىتېت ئوقۇغۇچىلىرى تەرىپىدىن قۇرۇلغان «ئۇيغۇرلار ئۈچۈن جەنۋە» ناملىق تەشكىلات ئۇيۇشتۇرغان.

د ئۇ ق نىڭ جەنۋەدىكى ۋەكىلى كەرىم شەرىف ئەپەندىنىڭ بىلدۈرىشىچە، بۇ نامايىشنى جەنۋەنىڭ شەھەر باشلىقى ئۇچۇر يوللاپ تەبرىكلىگەن. نامايىشقا قاتناشقان ھەبىبۇللاھ ئىزچى ئەپەندى جەنۋەدىن زىيارىتىمىزنى قوبۇل قىلغاندا، نامايىشنىڭ ئالدى بىلەن «لاگېر قۇربانلىرى» غا تەزىيە بىلدۈرۈپ، سۈكۈتتە تۇرۇش بىلەن باشلانغانلىقىنى، ئاندىن «ئۇيغۇرلار ئۈچۈن جەنۋە» ناملىق تەشكىلاتنىڭ رەھبەرلىرى نۇتۇق سۆزلەپ، خىتاينىڭ شەرقىي تۈركىستان خەلقى ئۈستىدىن يۈرگۈزىۋاتقان «ئىرقىي قىرغىنچىلىقى» نى قاتتىق ئەيىبلىگەنلىكىنى، شۋېتسارىيە ھۆكۈمىتىنىڭ «ئۇيغۇر قىرغىنچىلىقى» نى ئېتىراپ قىلىپ، ئۇيغۇرلار مەسىلىسىنى خىتاي بىلەن بولغان دىپلوماتىك مۇناسىۋەتلەردە كۈنتەرتىپكە ئېلىشنى

2 ـ ئۆكتەبىر كۈنى يەنە شىۋېتسىيە پايتەختى ستوكھولمدىكى خىتاي ئەلچىخانىسى ئالدىدىمۇ نامايىش ئۆتكۈزۈلگەن. خىتاي ئەلچىخانىسى ھەر قېتىمقىغا ئوخشاش ئەلچىخانا ئىچىدىن يۇقىرى ئاۋازلىق مۇزىكا قويۇپ بېرىپ، نامايىشقا تەسىر كۆرسەتكەن. ئۇيغۇر نامايىشچىلار بۇنىڭغا قارشى يۇقىرى ئاۋازلىق ياڭراتقۇلارنى ئىشلىتىپ، شەرقىي تۈركسانىنىڭ ئىستىقلال مارشىنى ياڭراتقان. شىۋېتسىيە ئۇيغۇر مائارىپ ئۇيۇشمىسىنىڭ مەسئۇللىرىدىن ئەخمەتجان ئەپەندى بۇ خۇسۇستا توختالغاندا، بۇ قېتىمقى نامايىشنىڭ خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ 72 يىللىق ئاسارەتلىك زۇلۇملىرىغا قارشى تۇرۇشنى مەقسەد قىلغانلىقىنى تەكىتلىدى.

ئەكرەم

ئافنادىكى ئولىمپىك ئاخبارات يىغىنىنىڭ خىتابى: "تەنھەرىكەتچىلەر بىر قېتىملىق مۇسابىقىدىن قېلىشى مۇمكىن، ئەمما پۈتۈن ئۇيغۇر ئائىلىلىرى يوقالدى"

19 ـ ئۆكتەبىر كۈنى، دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيى بىلەن بىر قانچە تىبەت تەشكىلاتى گرېتسىيە پايتەختى ئافنادا ئاخبارات يىغىنى ئۆتكۈزۈپ، خەلقارا ئولىمپىك كومىتېتىنى تەنقىد قىلغان شۇنداقلا سانائەتلەشكەن 7 دۆلەت ھۆكۈمەتلىرىنى ۋە ھەر قايسى ئەل تەنھەرىكەتچىلىرىنى بېيجىڭ قىشلىق ئولىمپىكىنى بايقۇت قىلىشقا چاقىرغان. ئافنادىكى بىر مېھمانخانىدا ئۆتكۈزۈلگەن ئاخبارات يىغىنى خەلقارا ئولىمپىك كومىتېتى 18 ـ ئۆكتەبىر ئافنانىڭ ئولىمپىك تېغىدا مەشئەل يېقىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈپ، 19 ـ ئۆكتەبىر كۈنى مەشئەلنى خىتاينىڭ بېيجىڭ قىشلىق ئولىمپىك ھەيئىتىگە ئۆتكۈزۈپ بەرگەن بىر ۋاقىتتا چاقىرىلغان.

خەلقارا ئولىمپىك كومىتېتى كىشىلىك ھوقۇق تەشكىلاتلىرى ۋە بەزى غەرب سىياسىيونلىرىنىڭ ئۇيغۇرلارغا "ئىرقىي قىرغىنچىلىق" قىلغان بىر دۆلەتنىڭ ئولىمپىكقا ساھىبخانلىق قىلىشىنى بىكار قىلىش ياكى كېچىكتۈرۈش چاقىرىقلىرىنى رەت قىلىپ، ئولىمپىك مەشئىلىنى خىتايغا ئۆتكۈزۈپ بەرگەن.

خىتاينىڭ باستۇرۇشىدا ياشاۋاتقان ۋە خىتايدىكى دېموكراتىيەنى قوغداشتا زىيانكەشلىككە ئۇچرىغانلارغا بىر مىنۇتلۇق سۈكۈتتە تۇرۇش بىلەن باشلانغان ئافنادىكى ئاخبارات يىغىنىدا، يىغىن رىياسەتچىسى، خەلقارا تىبەت تورى تەشكىلاتىنىڭ ئىجرائىيە دىرېكتورى مەندى مىكوۋېن خەلقارا ئولىمپىك كومىتېتىنى "ئىككى يۈزلىمچىلىك" بىلەن ئەيىبلىگەن.

ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، خىتاي ئولىمپىكنىڭ تىنچلىق، ئىنسانپەرۋەرلىك، ئىتتىپاقلىق غايىسىگە بەك يىراق دۆلەت ئىكەن. مەندى مىكوۋېن مۇنداق دەيدۇ: "مەن ئىشىنىمەنكى، سىلەر ھەممىڭلار شۇ نۇقتىدا ئورتاق پىكىردە، بىز ئۆتكەنكى ھەرىكەتچان 48 سائەت ئىچىدە ئولىمپىكنىڭ تىنچلىققا بولغان ئىشەنچ، ئىتتىپاقلىق ۋە ئىنسانپەرۋەرلىك غايىسىنى تەكىتلەپ كەلگەن ۋە يەنە بىر مۇراسىمنى سەھنىگە چىقارغان خەلقارا ئولىمپىك كومىتېتىنىڭ ئىككى يۈزلىمچىلىكىگە شاھىت بولدۇق. ھەقىقەت شۇكى، ئولىمپىك مەشئىلى يەنە بىر قېتىم ئولىمپىك غايىسىگە بەك يىراق بىر ھۆكۈمەتنىڭ ساھىبخانلىقىغا تاپشۇرۇلدى".

بۇ قېتىملىق ئاخبارات يىغىنىنى دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيى، ئەركىن تىبەت ئوقۇغۇچىلار ھەرىكىتى، ياۋروپا تىبەت ياشلار بىرلەشمىسى، ئەركىن تىبەت ۋە تىبەت خەلقارا تورى تەشكىلاتى قاتارلىق 5 تەشكىلات بىرلىشىپ ئۆتكۈزگەن. ئاخبارات يىغىنىدا دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيىنىڭ پروگراما دىرېكتورى زۇمرەتاي ئەركىن، ئولىمپىك مەشئىلىنىڭ ئىرقىي قىرغىنچىلىق قىلغان بىر دۆلەتكە ئۆتكۈزۈپ بېرىلگەنلىكىنى بىلدۈرگەن.

زۇمرەتاي ئەركىن مۇنداق دېگەن: "بىز بۈگۈن ئافنادا پۈتۈن دۇنياغا ئولىمپىك مۇسابىقىسىنىڭ ئاكتىپ ئىرقىي قىرغىنچىلىق قىلىۋاتقان بىر دۆلەتكە ئۆتكۈزۈپ بېرىلگەنلىكىنى بىلدۈرىمىز.... مىليونلىغان ئۇيغۇر، تىبەت، جەنۇبىي موڭغۇل ۋە خىتايلار بىزدەك تەلەيلىك ئەمەس. خەلقارا ئولىمپىك كومىتېتى بېيجىڭ ئولىمپىكى جەريانىدا نارازىلىق بىلدۈرۈپ قولغا ئېلىنغانلارغا كاپالەتلىك قىلىشنى خالامدۇ ياكى كىشىلىك ھوقۇق ئولىمپىك نىزامنامىسىنىڭ پارچىسى، دەپ تۇرۇپ، بىراق خىتايدىكى كىشىلىك ھوقۇق ۋەزىيىتى ئۆزىنىڭ ۋەزىپىسى دائىرىسىدە ئەمەس، دېگەننى داۋاملىق تەكىتلەمدۇ؟"

زۇمرەتاينىڭ تەكىتلىشىچە، ئۇلار G ـ 7 يەنى سانائەتلەشكەن 7 دۆلەتنىڭ بېيجىڭ قىشلىق ئولىمپىكنى بايقۇت قىلىشىنى ئۈمىد قىلىدىكەن. ئۇ بېيجىڭ قىشلىق ئولىمپىكى بۇ دۆلەتلەرنىڭ كىشىلىك ھوقۇق مەسىلىسىدىكى سەممىيىتىنى سىنايدىغان بىر پۇرسەت ئىكەنلىكىنى بىلدۈرگەن. زۇمرەتاي ئەركىن: "بىز سانائەتلەشكەن 7 دۆلەتنىڭ بېيجىڭ قىشلىق ئولىمپىك مۇسابىقىسىنى بايقۇت قىلىشنى كۈتىمىز. بۇ ھۆكۈمەتلەر ئىرقىي قىرغىنچىلىققا ۋە ئىنسانلىققا قارشى ئېغىر جىنايەتكە قاراپ تۇرۇپ سۈكۈت قىلىشى بىلەن بىر ۋاقىتتا، يەنە قانداقلارچە يۇقىرى دەرىجىلىك ئۇچرىشىشلاردا ئوخشاشلار كىشىلىك ھوقۇقنى نازارەت قىلالايدۇ. بۇ سىزنىڭ كىشىلىك ھوقۇق ئۈچۈن سەپ تۇتۇشىڭىزنىڭ پۇرستى، بىز بۇنىڭغا قاراپ تۇرىمىز" دېگەن.

ئافنانىڭ ئولىمپىك تېغىدىكى مەشئەل يېقىش مۇراسىمىنىڭ 17 ـ ۋە 18 ـ ئۆكتەبىر كۈنلىرىدىكى پائالىيەتتە ئامېرىكا، كانادا قاتارلىق دۆلەتلەرنىڭ تەۋەلىكىدىكى خوڭكوڭ ۋە تىبەتلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بىر قانچە پائالىيەتچى نەق مەيداندا شوئار توۋلاپ، خەلقارا ئولىمپىك كومىتېتىغا نارازىلىق بىلدۈرگەن.

18 ـ ئۆكتەبىر كۈنىدىكى مەشئەل يېقىش مۇراسىمىدا نەق مەيدانغا كىرىپ، نارازىلىق بىلدۈرگەن 3 پائالىيەتچىنىڭ بىرى، "ئولىمپىك كومىتېتى قانداقلارچە خىتاي شەرقىي تۈركىستاندا ئۇيغۇرلارغا ئىرقىي قىرغىنچىلىق قىلىۋاتسا، بېيجىڭنىڭ قىشلىق ئولىمپىك ئۆتكۈزۈشىگە يول قويىدۇ؟" دەپ ۋارقىرىغان.

مەلۇم بولۇشىچە، گرېتسىيە ساقچىلىرى نارازىلىق بىلدۈرگۈچىلەرنى تۇتقۇن قىلغان بولسىمۇ، بىراق ئۇلاردىن 17 ـ ئۆكتەبىر تۇتقۇن قىلىنغان ئىككىيلەننى قويۇپ بەرگەن. ئامما 18 ـ ئۆكتەبىر تۇتقۇن قىلىنغان ئۈچەيلەننى ھازىرغا قەدەر قويۇپ بەرمىگەن. ئافنادىكى ئاخبارات يىغىنىدا، ئەركىن تىبەت ئوقۇغۇچىلار ھەرىكىتىنىڭ پائالىيەت دىرېكتورى پېما دوما خەلقئارا ئولىمپىك كومىتېتىنى ئىرقىي قىرغىنچىلىققا كۆز يۇمۇش بىلەن ئەيىبلىگەن.

ئاخبارات يىغىنىدا يەنە د ئۇ ق نىڭ پروگراما دىرېكتورى زۇمرەتاي ئەركىن ھەرقايسى دۆلەت تەنھەرىكەتچىلىرىگە خىتاب قىلىپ، ئۆزىنىڭ 40 تىن ئارتۇق ئۇرۇق ـ ـ تۇغقان، ئائىلە ئەزالىرىنىڭ تۇتقۇن قىلىنغانلىقى، ئەگەر تەنھەرىكەتچىلەر قىشلىق ئولىمپىكقا قاتناشمىسا، بىر قېتىملىق مۇسابىقىدىن قۇرۇق قالىدىغانلىقى، بىراق ئۇيغۇرلارنىڭ ئائىلىلىرنى يوقىتىپ قويۇۋاتقانلىقىنى بىلدۈرگەن.

ئۇ مۇنداق دېگەن: "تەنھەرىكەتچىلەرگە نىسبەتەن ئىرقىي قىرغىنچىلىق بولۇۋاتقاندا ئۆزىنىڭ كەسپىنى تاللاش، ئولىمپىك مۇسابىقىسىگە قاتنىشىشنىڭ ئارىسىدا قېلىش بەك مۈشكۈل. چۈنكى، ئۇلار ئېرىشكەن مېدال مىليونلىغان كىشىنىڭ قېنىغا مىلەنگەن. بىز بۇ تەنھەرىكەتچىلەرنىڭ خاتالىقى ئەمەس، دېگەننى قوبۇل قىلىمىز. بۇنىڭغا خەلقارا ئولىمپىك كومىتېتى سەۋەبچى. ئۇلارنى بۇ ئەھۋالغا شۇلار چۈشۈرۈپ قويدى. مەن تەنھەرىكەتچىلەرگە شۇنى دېمەكچى، بىز سىلەرنى قوللايمىز. سىلەرنىڭ بىزگە ئىتتىپاقداش بولۇشۇڭلارنى ئۈمىد قىلىمىز. سىلەر بەلكىم بىر قېتىملىق ئولىمپىك مۇسابىقىدىن قۇرۇق قالىسىلەر، ئەمما بىز پۈتۈن ئائىلىمىزنى يوقىتىپ قويۇۋاتىمىز".

ئەركىن

ПОЭТ. МЫСЛИТЕЛЬ. БОРЕЦ.

(К 120-летию Абдухалика Уйгура)

2021 год ознаменован 120-летием двух выдающихся уйгурских поэтов и мыслителей XX века – Абдухалика Уйгура и Мамтили Тавпика. И в этом номере хотелось бы одним читателям напомнить, а других познакомить с первым из них.

Абдухалик Абдрахман Уйгур по праву занимает особое место на литературной арене XX столетия, ведь он был одним из активных борцов за свободу уйгурского народа.

Родился поэт в 1901 году в Турфане. Отец и дед успешно занимались торговлей не только в Китае, но за его пределами. Они часто выезжали заграницу и брали мальчика с собой. Абдухалик успел побывать в городах Средней Азии и СССР несколько раз.

Поэт с детства рос весьма одаренным юношей. Сначала он учился в начальной религиозной школе, успешно окончив которую он поступил в специальное учебное заведение с китайским языком обучения. Во время учебы юноша проявлял любознательность и целеустремленность, обладал великолепной памятью и значительно превосходил своих сверстников. Видя способности сына, подающего большие надежды, родители старались дать Абдухалику блестящее всестороннее образование. Но, к большому их сожалению, сын отказался от торговли и большую часть своего времени занимался поэзией и самообразованием.

Абдухалик Уйгур считал своим предназначением «идти по широкой дороге жизненного искусства». Его литературные симпатии и взгляды сформировались достаточно рано и этому, безусловно, поспособствовали поездки в СССР.

В 1923-1926 годы будущий поэт познакомился с шедеврами русской классической литературы, он лично увидел, как возросло число образованных людей. Именно поэтому в нем загорелось стремление возбудить в людях действенное отношение к жизни. И это было одним из мотивов, побудивших его выбрать стезю поэта-революционера.

Раннее творчество Абдухалика Уйгура отражало напряженные поиски справедливости и равенства. Его гибкий и острый ум с жадностью впитывал новые веяния, демократические идеи, которые оказали наибольшее воздействие на формирование и мировоззрение юного мыслителя. Он глубоко верил, что Россию ждет хорошее будущее, ведь разница недавнего прошлого и настоящего была налицо. Видя такой пример Абдухалик мечтал о свободе, просвещении и демократии и для своего народа.

За свою недолгую жизнь Абдухалик Уйгур написал множество пламенных революционных стихов, полных патриотизма и гуманизма. И в этом не могло не сказаться влияние творчества В. Маяковского, принципами которого были: открытость, гражданственность поэта, его стремление показать «естество и плоть» коммунизма, каждого зажечь желанием «думать, дерзать, хотеть, сметь». И эти принципы оказались близки по духу Абдухалику Уйгуру.

Лирический герой А. Уйгура – это борец за всеобщее счастье. Поэт откликался на важнейшие события современности и представлял новое понимание лирики, в котором настроения человека сливались с чувствами всего народа.

Во имя революции Маяковский создает необычайный ораторский строй стиха, который поднимал народ, звал, требовал идти вперед, и именно эти тенденции взял за основу в своем творчестве Абдухалик Уйгур.

Мыслитель полагал, что одним из главных назначений поэзии – это пробуждение народа для борьбы с безграмотностью, религиозными предрассудками, деспотизмом власти. Эта тема была ярка представлена в стихотворении «Ойған», где поэт обращается с пламенными призывами к своему народу пробудиться, задуматься о будущем, включиться в активную борьбу за свободу и просвещение.

Поэта, кроме всего прочего, можно назвать сторонником просвещения, развития национальной культуры и научных знаний, именно поэтому он стремился как можно быстрее претворить свои просветительские идеи в жизнь.

Сохранились данные, что поэт пытался развить на своей родине издательскую деятельность. Однако не всем это было угодно. Представители феодальной знати, священнослужители, боясь пробуждения политического сознания народа, выступили против создания типографии.

Вернувшись из Советского Союза в 1927 г. Абдухалик Уйгур вместе со своими единомышленниками создал просветительское общество «Акартиш бирләшмиси» («Организация просвещения»). Каждый просветитель ставил своей целью – развитие народного образования и культуры. И благодаря активной деятельности членов общества просвещения в районе Турфана было открыто несколько школ нового типа. Впоследствии они сыграли заметную роль в дальнейшем развитии духовной культуры уйгурского народа.

В марте 1931 года крестьянское вооруженное выступление

Абдухалик Уйгур
(1901-1933)

довольно быстро распространилось и в городах, и в сельских районах Турфана. Абдухалик Уйгур восторженно приветствовал начавшуюся революцию, возлагая большие надежды на ее результаты. Он активно включился в политическую борьбу и играл одну из руководящих ролей в создании революционной организации, которая объединила наиболее активную часть молодежи. В составе этой организации было 17 человек. Но, к сожалению, в марте 1933 года организация была раскрыта и все её члены были казнены.

Творческая эволюция поэта, несмотря на короткий жизненный путь, всегда была связана с напряженными событиями, он часто размышлял о бесправном и нищенском положении уйгуров, мечтал о светлом будущем, пытался определить роль и место человека в обществе.

В его творчестве можно проследить, как он вёл социологические исследования жизни в художественной форме. В стихотворениях «Истимәс» («Не ищет»), «Уйғурум» («Мой уйгур»), «Көңүл һахиши» («Желание души»), «Хар» («Обида»), «Парчилар» («Отрывки») поэт раскрыл причины тяжелого материального положения уйгурского народа, показал истоки экономического и культурного отставания, политического бесправия. Идеи поэтических произведений были глубоко выстраданы и осмыслены поэтом.

Перу Абдухалика Уйгура принадлежат сборники: «Абдухалик Уйғур шеирлиридин талланма» («Избранное», Урумчи, 1981 г.), «Абдухалик Уйғур шеирлири» («Стихи Абдухалика Уйгура», Урумчи, 1987 г.), «Ойған» («Пробудись», Алматы, 2011 г.).

Яркий талант Абдухалика Уйгура проявляется в раскрытии духовной жизни общества, передовые борцы которого должны быть решительными, мужественными, человечными, к врагам же – бдительными, безжалостными, непримиримыми.

В центре тематики Абдухалика Уйгура находились проблемы человека, его места и роли в мире, имущественное и социальное неравенство, приниженное положение женщины, образ жизни священнослужителей.

Мировоззрение поэта-мыслителя охватывают различные проблемы его времени, интересуют сложные вопросы бытия человека, перспективы развития уйгурского общества, проблемы патриотизма и гуманизма, научного миропонимания и другие темы, выдвинутые самой жизнью и народом. И по всем этим проблемам Абдухалик Уйгур высказывал самобытные, глубокие суждения, зажигая мысли читателей, пробуждая их сознание, ведя за собой в сложном лабиринте поэзии и жизни.

Абдухалика Уйгура по праву можно назвать одним из основоположников современной уйгурской реалистической литературы, поскольку его творческое наследие оказало большое влияние на становление и развитие национальной литературы последующих поколений.

Наргиз Баудинова,
кандидат филологических наук, доцент КРСУ им. Б.Н. Ельцина

ПОЗДРАВЛЯЕМ С ОЧЕРЕДНЫМ ЗВАНИЕМ !

Всем известно, что каждый солдат мечтает стать генералом, и сегодня мы хотим немного рассказать о таком человеке, который шаг за шагом идет к своей мечте.

Всегда стремиться к большему - вот залог успеха человека. ***РАХМАНОВ ГАЙРАТ ГУЛАМУТДИНОВИЧ*** – ***недавно получил очередное звание полковника милиции.*** Вот его краткая биография.

Он родился 18 марта 1976 года в г.Фрунзе КР. Окончил среднюю школу в Иссык-Кульской области в с.Бостери. В1994 году был призван в ряды Кыргызской Армии. Служил в рядах Национальной гвардии КР. Затем после службы был принят в органы Министерства внутренних дел КР. Начинал со звания сержанта милиции. Находился на различных должностях МВД КР. В 2005 году с отличием окончил Академию МВД КР. До 2021 года руководил подразделениями УВД Чуйской области. За хорошую, грамотную и профессиональную работу был направлен на должность начальника СОБ (Служба общественной безопасности) ГУВД г.Бишкек, где работает по настоящее время. За годы службы был награжден медалями и почетными грамотами МВД, а также Президентом КР и Правительством КР. Женат, имеет двоих детей.

Вот и достигнута еще одна высота в его ка-

рьере. Лишь только целеустремленный и уверенный в себе человек может достичь поставленной цели.

Мы от всей души поздравляем Гайрата Гуламутдиновича с получением высокого звания полковника милиции и желаем ему больших успехов в деле защиты общественного порядка в нашей республике.

Общество уйгуров «Иттипак»КР.

ТӘБРИКЛӘЙМИЗ !

Алмута шәһәрлик жигитбешиниң орунбасари, Ауэзов наһийәсиниң чоң жигитбеши, шу наһийә мәдәнийәт мәркизиниң рәиси һөрмәтлик
БУРХАНДИН ТАЖИДИНОВНИҢ
туғулған күниниң 60 жиллиғи мунасивити билән қизғин тәбрикләймиз!

Мошу мунасивәт билән Бурхандин Тажидиновқа тән-саламәтлик, узун өмүр вә жамаәт ишлириға чоң утуқларни тиләймиз!

Қирғизстан уйғурлириниң «Иттипақ» жәмийити

ЮБИЛЕЙ

65

Сәнъәткә беғишланған һаят

Өзгәнбай Исмаилахун оғли 1956-жили, 10 - өктябрь күни Ош вилайитиниң Өзгән шәһиридә дунияға кәлгән. Униң атиси Исмаилахун билән аниси Хәлимәханлар 1956-жили, август ейида Уйғуристанниң Атуш шәһиридин Қирғизстанниң Өзгән шәһиригә көчүп кәлгән. Исмаилахун кәспи бойичә төмүрчи, аниси Хәлимәхан башланғуч мәктәптә муәллим болуп ишлигән. Улар көчүп келип икки айдин кейин Өзгәнбай туғулған. Өзгән тарихий шәһәр болғанлиғи үчүн Исмаилахун оғлиниң исмини Өзгәнбай дәп қойған екән. Исмаилахун уйғур сәнъитини сөйгән киши болуп, дутарни яхши чалаттикән. У өйидә уйғур хәлиқ музикилиридин «Ташвай», «Атуш» пәдилиридин вә башқа бир қанчә хәлиқ нахшилиридин челип берәттикән. Өзгәнбайниң сәнъәткә болған қизиқиши аилисидә кичигидин башланған. У дутар челишни дадисидин үгәнгән. Өзгәнбай 7 - 8 яшлирида дутар челип, уйғур хәлиқ нахшилиридин ейтишқа башлиған. Кейин мәктәптә оқуған чағлирида сәнъәт кружоғиға қатнишип равап челишни үгәнгән.

Өзгәнбай 1973 - жили Өзгән шәһиридики Н. К. Крупская намидики оттура мәктәпни тамамлап, Өзгән совхозидики мәдәнийәт клубиниң рәһбири лавазимида ишләйду. 1976 - жилдин башлап Өзгән шәһиридики Чингиз Айт-

матов намидики оттура мәктивидә музыка муәллими, 2000 - жилдин Өзгән шәһәрлик мәдәнийәт өйидә музыкант болуп ишләп кәлмәктә.

Өзгәнбай мошу жиллар жәриянида һәр түрлүк олтурушларда, сәньәт кечилиридә, той- төкүнләрдә саз челип, нахша ейтип, хәлиқ ичидә кәң тонулиду. Униң репертуарида уйғурчә: «Тәнлирим япрақ», « Гүлайим», «Атуш» вә бир нәччә Атуш нахшилири, Қирғизчә: « Сағынуу», «Алмашим», «Тумарим», «Ой тообо», әзәрбәйжанчә: «Жөжәләр», «Қарагүз», түркчә : «Ходира» вә башқа тилларда ейтилидиған нахшилар.

Өзгәнбай шу жиллар давамида Өзгән шәһиридә, Жалал - Абад, Ош вилайәтлиридә вә республика бойичә өткүзүлгән сәньәт конкурслириға қатнишип бир нәччә қетим мукапатларға сазавәр болған.

Өзгәнбай көп жиллиқ хизмәтлири үчүн 1997 - жили Қирғизстан маарип министирлиги тәрипидин «Қирғизстан маарипиниң әлачиси»

Өзгәнбай Айтурған Хасанова билән

дегән намини алған. 2011 - жили Қирғизстан мәдәнийәт министирлиги тәрипидин тәшәккүрнамә билән мукапатланған.

Өзгәнбай 2000 - жиллардин башлап Өзгән щәһиридә қурулған Қирғизстан уйғурлириниң «Иттипақ» жәмийити шөбисиниң иш - паалийәтлиригә қатнишип кәлгән. У 2015 - жилдин тартип Қирғизстан уйғурлири «Иттипақ» жәмийитиниң Өзгән шәһәрлик шөбисиниң рәиси лавазимини аткуруп кәлмәктә.

Қирғизстан уйғурлириниң «Иттипақ»жәмийити униңкөрсәткән хизмәтлирини жукури баалап, уни бир нәччә қетим тәшәккүрнамилар, «Иттипақ» жәмийитиниң алий мукапати «Еһсан» медали вә «Иттипақ» жәмийити қурулғанлиғиниң 30 жиллиғи мунасивити билән Қирғизстан хәлқи Ассамблеясиниң 25 жиллиқ медали билән мукапатлиған.

Өзгәнбай 1974 - жили Зәйтүнәмхан билән турмуш қурған. Уларниң 2 оғул, 2 қизи, 18 нәврә, 7 чәвриси бар.

Биз тонулған сәньәткар Өзгәнбай Исмаилахун оғлиға мубарәк 65 яшлиғини тәбрикләп, униңға чиң саламәтлик, узун өмүр, аилисигә бәхит- саадәтдәрни вә хизмәт - паалийәтлиригә чоң утуқларни тиләймиз.

Ә. Баудунов.

Мәдәнийәт - тарихниң алтун бөшүги
(мәдәнийәт, турмуш вә әнъәниләр һәққидә)

Қасим Масими,
историк

Милләтниң тарихи - униң роһий байлиғидур. Тарихни испатлаш үчүн хәлиқниң йезиғи болуши лазимдур. Уйғурларниң қедимий йезиғиниң бири руна йезиғидур. Руна йезиғи билән уйғурлар ташларға қәбилә тамғилирини, һаятлирини, җәңләрни вә башқиларниң сүрәтлирини сизған,

язған. Бу йезиқни нурғун шәхсиләр, содигәрләр, саяһәтчиләр, алимлар көрүп, уни оқай алмиған. В 1709 жили швед короли Карл XII руслар билән Полтава шәһириниң бойида болған җәңдә мәғлуп болуп, көплигән швед сарбазлири билән сардарлири әсиргә чүшүп, Сибиргә сүргүн қилиниду. Король қалған әскәрлири билән Днепр дәриясидин өтүп, Осман империясигә – түркләргә кетиду. Швед сардари Табберт Страленберг Енисей вә Селенга дәриялириниң бойида ишләп жүрүп, бу жайларда яшаватқан адәмләрниң урп – адәтлирини, гәплирини чүшиниду. Уларниң ташлардики йезиқлириниң Швециядә ташларға йезилған руна йезиқлириға охшайдиғини көрүп, Табберт бу

СКИПЕТР УЙГУРСКОГО МОНАРХА
Более поздний вариант по сравнению со скипетром в руке царицы. Оба скипетра имеют форму трезубца

йезиқларниң көчүрмисини алиду. Йезип қалған мәтинләрни швед мәтинлири билән селиштуруп, Сибирниң җәнуби - шәрқидә шведларға тил вә мәдәнийәт тәрипидин охшайдиған қәбилиләр яшайдикән дәп, 1730 жили «Das Nord und Ostliche Theil von Europa und Asia» (немец тилида – Қ.М.) китап чиқириду. Китапта Страленберг, Сибирдики қәбилиләрни: уйғур, түрк – татар, самоди, монгол - маньчжур, тунгус, йәнә Кара деңиз билән Каспий деңизиниң арилиғида яшайдиған қәбилиләр дәп 6-тә топқа бөлиду. Бу китапқа нурғун алимлар қизиқип, илмий издинишләр манғузиду, амма ташлардики йезиқни һечким оқуалмай, уни руна - сирлиқ йезиқ дәйду.

Фин алимлири М. А. Кастрен башлиқ 1845, 1849 жиллири Җәнуби Сибиргә берип, нурғун материалларни топлап қайтиду. У 150 жил бурун Страленберг йезип кәткән пикирини алға сүрүп, 1889 жили җәнуби Сибирдә финларниң әҗдатлири вә уларға тил тәрипидин йекин кабилиләр яшайду дәп атлас чикириду. Кастрен бу қәбилиләрни: финно-угор, самоди, түрк, монғол, тунгус-маньчжур дәп бәш топқа бөлиду.(Н. Баскаков «Алтайская семья языков и ее изучение» Москва, 1981г.) Фин алимлири, Таббертниң уйғур дегән сөзини өз тилигә маслаштуруп «угор» дейишиши мүмкүн (Қ. М.)

Кастренниң пикиригә қизиққан нурғун Европа алимлири Шәрқий Сибирни вә у йәрдә яшайдиған қәбилиләрни Урал-Алтай тил системисиға (қисқичә УАЯ) киргизиду. УАЯ қәбилириниң, болупма уйғур миллитиниң тарихини вә мәдәнийитини тәтқиқәт қилиш үчүн алаһидә Хәлиқаралиқ комитет ечилиду. Россияда униң Оттура вә Шәрқий Азияниң тарихи, археологиялик, лингвистикилиқ вә этнографиялик филиали қурулиду. (С.Е. Малов «Памятники древнетюркской письменности - тексты и исследования», Москва 1951г.).

Өткән әсирниң 90-жиллири Хитайниң ғәрбий диариға тәтқиқат вә дәлилләрни жиғиш үчүн, Англия, Франция, Германия, Венгрия, Россия вә башқа мәмликәтләрдин експедицияләр әвәтилиду. Кәлгән мутәхәссисләр уйғур шәһәрлири вә шу йәрдики қедимий будда, манихей вә христиан ибадәтханилирни тәтқиқ қилди. Зиярәт униңдин башқа қедимий уйғур бенакарлиғи вә қәбристанлиқлар зиярәт қилинди. Қезилмилар арисида көплигән қизиқарлиқ қолязмилар, тамдики һеснихәтләр вә һәйкәл буюмлар, қолязмилар әһтинамә вә дәптәрләр түрдә тепилди.Там торуслар һәтта йәргичә нәқишләнгән. Нәқишләр диний асаста еди. Бу сүрәтләрдә жуқури мәнсәплик кишиләр, зияпәтләрдики көрүнүшләр, саз-нәғмиләр, һәрбий жүрүшләр, олаш, батурларниң челишишлири тәсвирләнгән. Бу байлиқлар қатарида көплигән мәлуматлар чәт әлләргә елинип, булаң-таражға урайду, улар һазир Лондон, Париж, Берлин вә Японияниң чоң мирасгаһлирида сақланмақта. Көп қисми (қолязма, һәйкәл вә б.) Санкт-Петербург шәһириниң музейида сақлиниватиду.

В.Томсон, А.Стейн, В.Радлов, А.Лекок, Ф.В.К.Мюллер, С.Е.Малов қатарлиқ алимлар өз жутиға қайтип келип, көплигән уйғур тарихиға вә мәдәнийитигә мәнсүп әмгәкләрни язған. Төвәндә биз әң атақлиқ алимларниң тәсиратлирини тонуштуримиз.

Инглиз алими Дж.Черчвард XIX әсирдә. язған: “Уйғур империяси Евразия континентида дуниявий су бесиштин авал пәйда болған. Уйғурлар мәдәнийәтниң жуқури пәллилиригә йәткән: уларға астрология, тағ мәнбәлири (геология), тоқулма санаити, архитектура, математика, йеза егилиги, йезикчилиқ, медицина вә башқа илмий ишлар мәлум болған. Улар һүнәркәсип егилири болуп, ипәктин, төмүр вә яғачтин чевәрлик

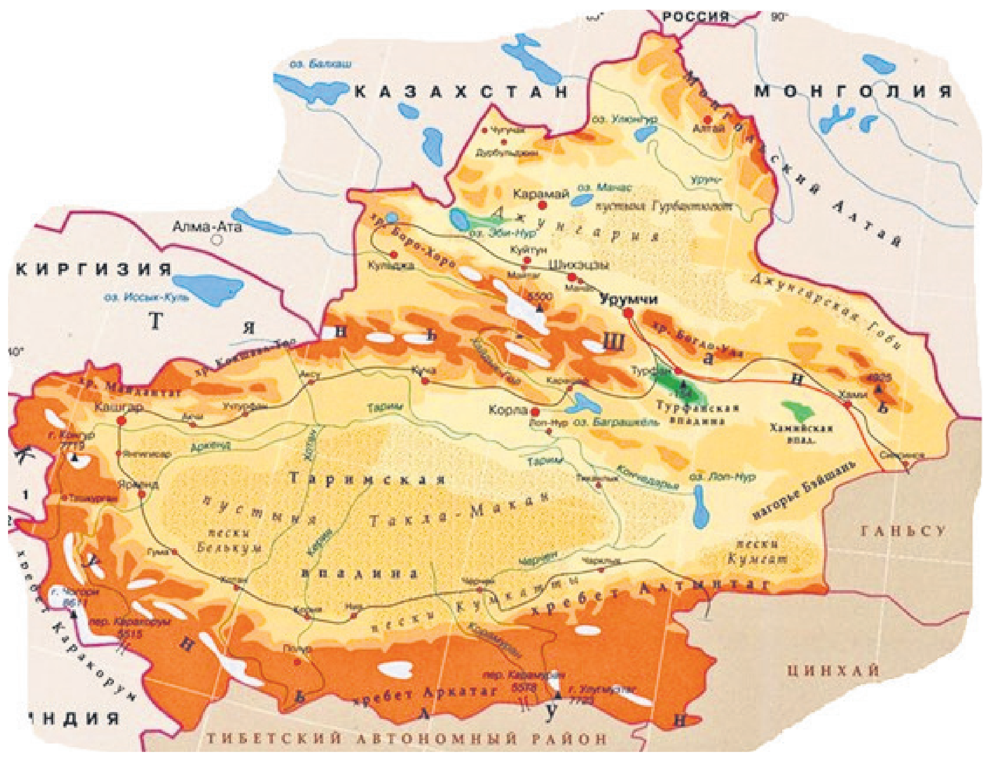

билән кәшпият яритип, алтун, күмүч, бронза вә лайдин һәйкәлләрни ясиған. Буларниң һәммиси Египет цивилизациясидин бурун бәрпа болған. Уйғур хәлқиниң тарихи әслидә арийларниң тарихи.” (Дж.Черчвард “Древний континент Му” г.Киев, 1997г).

Хитайшунас алим Д.Позднеев 1899ж. мундақ язған: “Шәрқий Азиядики уйғур хәлқидин башқа һечбир милләт, Европа вә Ғәрбий дуния алимлирини қизиқтуруп өзигә җәлип қилалмиған. Уларниң сулалиси һазирқи вақиткичә намәлум вә сирлири көп.” Морганниң тәкитлишичә: “Дуния мәдәнийитиниң сири Тарим оймanлиғиға көмүлгән (һазирқи ШУАР). Шу ачкуч тепилғанда дунияниң мәдәнийәт сирлириму ечилиду.” (Т.Алмас “Уйғурлар”. Алмута шәһири, 1993ж.).

Совет алими В.С.Кузнецов ейтқандәк, Мәркизий Азияниң чимәнзарлиқлири дуния мәдәнийитиниң очиғи болған. XX әсирниң иккинчи йеримида ШУАРда өткүзүлгән археологиялик ишлар бу алимларниң ейтқан сөзлириниң дәлили болиду. 1972-жили Турпан шәһириниң йенидики “Астана” қәбристанлиғидин 445-жили тепилған уйғур падишаси Қутлук Пантайниң жәсити. Қәбирғаһ вә униң ичидин тепилған буюмлар шу замандики һүнәрвәнчиликниң вә тәсвирий сәнъәтниң тәрәққиятини дәлилләйду. 1979-жили Турпанниң әтрапидики бир қәбирдә 6400 жил бурун яшиған аялниң жәсити тепилған (у Египет фараонлиридинму бурун яшиған) Сақлинип қалған кийим-кечәкләр әдәмләрниң бизниң миладимиздин бурун, терини, жуңни пайдилинидиғинини көрсәтти.

1991-жили Субеши әтрапида вә Кизил Чоққа йенидин тепилған бальзамланған 112-гә йеқин әр-аял вә балилар бизниң миладимизди 1000 жил бурун дәпнә қилған болуп, шуниңдин биз Тарим оймanлиғида 3000 жил бурун химия вә медицининиң тәрәққий әткәнлигини байқаймиз. Атақлиқ алимларниң тәкитлишичә, мошу археологиялик қезилмилар уйғурларниң қедимдин яшап кәлгән йәрлиридин тепилған вә уйғурлар һазирғичә шу йәрләрдә яшап, өзиниң тилини, мәдәнийитини вә урп-адәтлирини сақлап кәлмәктә.

Жуқурида ейтилғанларни испатлаш үчүн һазирқи заманда яшаватқан уйғурларниң һаяти униңға испат болалайду. Мәсилән, уйғурлар миладидин бурун адәмләрниң өлүминиң жисманий вә клиникилиқ болидиғанлиғини биләтти. Шу сәвәптин бәзи уйғурлар та бүгүнки күнгә қәдәр җәсәтни қойғанда

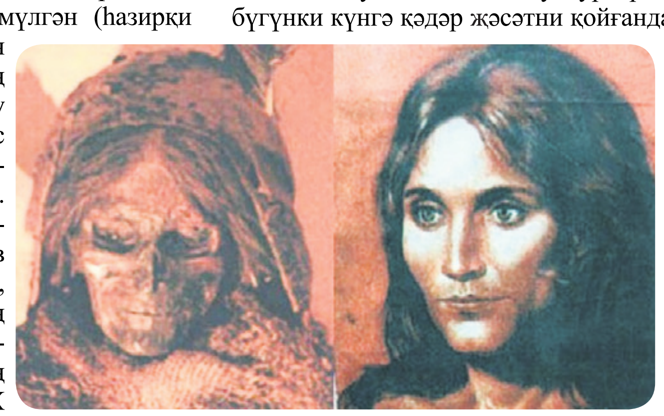

Тәклимакан чөлидә тепилған гөзәл аялниң мумияси

икки яки бирнәччә өйлүк гөргә қойиду. Үстини япқанда қомучни тикләп, униң бир учини ички өйгә киргүзүп, иккинчи учини гөрни япқан топиниң үстигә чиқирип, ички өйгә һаваниң киришигә шараит яритиду. Җәсәт йәрлинип болғандин кейин, уруқ-туққанлири йәттә күн җәриянида қәбирни йоқлап, шу арқилиқ мәрһумниң клиникилиқ әмәс, жисманий мейит болғиниға көз йәткүзиду. Йәрләшниң мундақ усули йәрләнгән кишигә, әгәр клиникилиқ өлүм болса, тирилип өзигә кәлгәндә оңайла қәбирдин чиқишқа имканийәт бериду. Шу сәвәптин, уйғурлар арисида, “у дуниядин қайтип келип, йәнә он жиллап өмүр сүргән” мисаллар бар.

Алмута шәһири

(давами кейинки санда)

تارىخنىڭ ساددا ئۈمىد-ئارزۇلىرى: تاشكەنتتىكى ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ خرۇشوۋقا ئەرزى قىلىشى

1949-يىلىنىڭ ئاخىرى خىتاي كومپارتىيەسى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ياردىمى ۋە قوللىشى بىلەن ئۇيغۇرلار دىيارىنى ئىگىلەپ، 1944-يىلى 12-نويابىردا قۇرۇلغان شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ بەش يىلدىن بۇيان ئېرىشلۇۋاتقان ئاي يۇلتۇزلۇق دۆلەت بايرىقىنى ۋە ھاكىمىيىتىنى بىكار قىلىپ، پۈتۈن ئۇيغۇر ئېلىنىڭ ھەممە جايلىرىدا خىتاي كومپارتىيەسى ھاكىمىيىتىنى تىكلىدى. 1950-1959-يىلى ئارىسىدا سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن خىتاينىڭ دوستلۇق ۋە ھەمكارلىقى مۇناسىۋەتلىرى يۇقىرى پەللىدە بولۇشى جەريانىدا خىتاي ھاكىمىيىتى ئۇيغۇر دىيارىنى سوۋېت-خىتاي دوستلۇقىنىڭ ئۈلگىلىك رايونلىرى سۈپىتىدە كۆرسىتىپ، ھەر يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ تاشكەنت، موسكۋا ۋە باشقا شەھەرلىرىگە مەلۇم مىقداردىكى ئۇيغۇر ۋە باشقا مىللەت ئوقۇغۇچىلىرىنى ئوقۇشقا چىقاردى. تاشكەنتتىكى ئوتتۇرا ئاسىيا ئۇنىۋېرسىتېتى ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلىرى ئەڭ كۆپ ئالىي مەكتەپ ھېسابلىناتتى.

ئۇيغۇر ئېلىدە بولسا، خىتاي دائىرىلىرى 1951-يىلىدىن باشلىغان سىياسىي كۆرەشلىرىدە ئەكسىل ئىنقىلابچىلارنى تازىلاش ۋە باستۇرۇش نامىدا زور ساندىكى ئادەملەرنى تۇتقۇن قىلىپ تۈرمىلەرگە تاشلىدى ۋە سىياسىي كۆرەشلەرنى يىلدىن يىلغا يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈپ، 1958-يىلغا كەلگەندە يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى كۆرەش قىلىش ھەرىكىتى ۋە ئارقىدىن كوممۇنالاشتۇرۇش، سوتسىيالىستىك تەربىيە دېگەندەك ھەرىكەتلەرنى قانات يايدۇرۇپ، ئۇيغۇر مىللەتپەرۋەرلىرى، ئۇيغۇر زىيالىيلىرىغا قاتتىق زەربە بەردى. ھەتتا، ئۇيغۇر يېزىلىرىدا ئاچارچىلىق، كەمبەغەللىك ئەۋجى ئالدى.

مانا شۇ مۇرەككەپ سىياسىي ۋەزىيەت ئۇيغۇر ئېلىدىن تاشكەنتكە ئوقۇشقا ئەۋەتىلگەن ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلىرىغىمۇ كۈچلۈك تەسىر كۆرسەتكەن بولۇپ، 1960-يىلى تاشكەنتتىكى ئوتتۇرا ئاسىيا ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇۋاتقان 30 نەچچە ئوقۇغۇچىنىڭ ۋەتەندىكى ۋەزىيەتنى كۆرۈپ كەلگەن ساۋاقداشلىرى ئېيتىپ بەرگەن ئىنتايىن ئېغىر ۋەزىيەت، بولۇپمۇ باي قاتارلىق جايلاردىكى ئاچارچىلىق ۋەقەلىرىدە مىڭلىغان ئادەملەرنىڭ قىرىلىپ كېتىشىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بىرلىشىپ سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىدىن ئۇيغۇرلارغا ياردەم قىلىشنى تەلەپ قىلىش خېتى يېزىش ھەم بۇ خەتنىڭ بىر نۇسخىسىنى بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىغا ئەۋەتمەكچى بولۇش ھەرىكىتى يۈز بەرگەن. ئەنە شۇ خەتنى يېزىپ ئىمزا قويغۇچىلاردىن بىرى، ھازىر ئاۋستىرالىيەدە ياشاۋاتقان 85 ياشلىق ئۇيغۇر سىياسىي كۆرەشلىرى تارىخى شاھىدى، پېشقەدەم ئۇيغۇر مىللەتپەرۋەرى ئەخمەد ئىگەمبەردى ئەپەندى ئۆزى ۋە ساۋاقداشلىرىنىڭ بۇنداق بىر ھەرىكەتكە ئۆتۈش ئارقا كۆرۈنۈشى ۋە سەۋەب ئامىللار ھەققىدە توختالدى.

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غايەت زور ياردەملىرىگە تايىنىپ كۈچىيىۋالغان ماۋ زېدوڭ باشچىلىقىدىكى خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ 1956-يىلى

دولقۇن ياسىن
(1938-2005)

خرۇشوۋنىڭ ستالىننى قارىلىشىنى باھانە قىلىپ، 1959-يىلىدىن باشلاپ كوممۇنىزم لاگېرىدا يۇقىرى ئورۇننى تالىشىپ، خرۇشوۋقا شىلتىڭ ئېتىشى، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ خىتاينىڭ ئاتوم بومبىسى تېخنىكىسىنى تەلەپ قىلىشىنى رەت قىلىشى بىلەن سوۋېت-خىتاي مۇناسىۋەتلىرى يىرىكلىشىشكە ۋە بىر-بىرىنى ئەيىبلەشكە باشلىدى. 1962-يىلغا كەلگەندە ئىلى، چۆچەك قاتارلىق جايلاردىن 60 مىڭدىن ئارتۇق ئادەمنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىغا قېچىشى يۈز بەردى. قىسقىسى، ئىككى كوممۇنىست دۆلەتنىڭ شېرىنئاي مۇناسىۋەتلىرى ئاخىرلىشىپ بىر-بىرىنى ئەيىبلەش، سۆكۈش ھەتتا دۈشمەنلىككە قاراپ يۈزلىنىش دەۋرى باشلاندى.

ئەخمەت ئىگەمبەردى ئەپەندىنىڭ ئېيتىشىچە، تاشكەنتتىكى ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلار سوۋېت-خىتاي مۇناسىۋەتلىرىدىكى بۇ خىل يىرىكلىشىشتىن پايدىلانغان بولۇپ، ئۇلار موسكۋاغا شىكايەت قىلغاندا چوقۇم بىزنىڭ تەلەپلىرىمىزنى ئاڭلايدۇ، بەلكى بۇ خەلقىمىزگە كېلىۋاتقان ئېغىر بىسمىلارنى يېنىكلىتىشتە رول ئوينايدۇ، دەپ قارىغان.

نىكىتا خرۇشوۋ رەھبەرلىكىدىكى سوۋېت ئىتتىپاقى كومپارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىغا يېزىلغان بۇ خەت ئەمەلىيەتتە مۇراجىئەتنامىدىن ئىبارەت بولۇپ، ئەخمەت ئىگەمبەردى مەزكۇر مۇراجىئەتنامىنىڭ مەزمۇنلىرى ھەققىدە توختىلىپ، ئۇنىڭدىكى تۈپ ئىدىيەنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتىنىڭ خىتاي ھۆكۈمىتىگە بېسىم قىلىپ، ئۇنىڭ ئۇيغۇرلارغا قىلىۋاتقان زۇلۇملىرىنى توختىتىش، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۇيغۇرلارغا ياردەم قىلىپ، 1949-يىلى خىتاي كومپارتىيەسى ئىشغال قىلغان شەرقىي تۈركىستاننىڭ مۇستەقىللىقىنى ۋە ئازادلىقىنى قولغا كەلتۈرۈشىدە ياردەم بېرىشنى قولغا كەلتۈرۈش

ئەخمەت ئىگەمبەردى

ئىكەنلىكىنى بايان قىلىندى.

ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلار مەزكۇر مۇراجىئەت خېتىنى موسكۋاغا ئېلىپ بېرىپ، سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى ۋە ئالىي رەھبەرلىرىگە يۈزمۇ-يۈز تۇرۇپ تاپشۇرۇش قارارىغا كېلىپ، بۇنىڭ ئۈچۈن ئوتتۇرا ئاسىيا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى، يەنى كېيىنكى ئاتاقلىق ئۇيغۇر شائىرى دولقۇن ياسىن باشچىلىقىدا ئىككى كىشىنى ۋەكىل قىلىپ بېكىتىپ، موسكۋاغا ئەۋەتىدۇ. ئەپسۇسكى، دولقۇن ياسىن قاتارلىقلار ئېلىپ بارغان بۇ خەت موسكۋا رەھبەرلىرىگە يەتمەي قالغان بولۇپ، ئەينى ۋاقىتتىكى سوۋېت ئىتتىپاقى كومپارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئۇيغۇرلار ۋە خىتاي مەسىلىسى بويىچە شۇغۇللىنىدىغان خادىمى تۇرسۇن رەخىموۋ ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇلارنى تاشكەنتكە قايتۇرۇۋېتىش بىلەن ئۇلارنىڭ دىققەت قىلىشىنى، ئەگەر تەلەپ-پىكىرلىرى بولسا ئۆزبېكىستان ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيىتى ھۆكۈمىتىگە سۇنۇشنى تەۋسىيە قىلىدۇ.

تۇرسۇن رەخىموۋ 1969-1980-يىللىرى ئارىسىدا موسكۋادىن تارقىتىلغان «ۋەتەننى قۇتقۇزۇش» رادىيوسىنىڭ رەھبەرلىرى ۋە يازارلىرىدىن بىرى بولۇش بىلەن «ماۋىزم ئىنسانىيەتكە تەھدىت» ناملىق كىتابىنى يېزىپ خىتاينى قاتتىق ئەيىبلىگەنىدى. ئەنە شۇ چاغدا تۇرسۇن رەخىموۋ بىلەن سۆھبەتداش بولغان پېشقەدەم ژۇرنالىست رىزا سەمەدىنىڭ ئېيتىشىچە، تۇرسۇن رەخىموۋ ئۇنىڭغا مەزكۇر خەت ۋەقەسى ھەققىدە سۆزلەپ بەرگەن.

تۇرسۇن رەخىموۋنىڭ كۆزدە تۇتقىنى، 1960-1961-يىللىرى، يەنى ئوقۇغۇچىلار موسكۋاغا شىكايەت قىلغىلى كەلگەن ۋاقىتتا سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن خىتاي بىر-بىرىنى تەنقىد قىلىسمۇ، ئاما تېخى دۈشمەن دەرىجىسىگە يەتمىگەنلىكى، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ خىتايغا قارشى ھەرقانداق سىياسىي ھەرىكەتكە تېخى يول قويمايدىغانلىقى، ئەگەر زۆرۈر بولسا بۇ ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلارنى خىتايغا قايتۇرۇپ بېرىش ئېھتىماللىقى بارلىقى ئىدى. موسكۋادا ياشاپ، 2018-يىلى ۋاپات بولغان ئۇيغۇر زىيالىيسى شەرىپجان ئەخمىدىنىڭ ھايات ۋاقتىدا ئېيتىپ بېرىشىچىمۇ ئۇ دولقۇن ياسىن قاتارلىقلار موسكۋادا سوۋېت رەھبەرلىرى بىلەن كۆرۈشىمىز دەپ بىر ئايدەك تۇرغاندا ئۇلارغا ھەمراھ بولغان ھەم تۇرسۇن رەخىموۋ بىلەن كۆرۈشۈشكە قاتناشقان، ئاما تۇرسۇن رەخىموۋ ئۇلارنىڭ بىخەتەرلىكىنى نەزەردە تۇتۇپ بۇ ئىشنى يۇقىرىغا كۆتۈرمەيلا تاشكەنتكە قايتۇرۇۋەتكەن.

ئەخمەت ئىگەمبەردى ئەپەندىنىڭ ئەسلىشىچە، ئۇلار موسكۋادىن قايتقاندىن كېيىن ئۆزبېكىستان كومپارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتى رەھبەرلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ ئۇيغۇرلارنىڭ تەلەپلىرىنى ئېيتقان. ئۇلارنى سۇلتانوۋ فامىلىلىك كىشى قوبۇل قىلىپ، ھازىرقى سوۋېت-خىتاي مۇناسىۋەت شارائىتلىرى ئاستىدا ئۇلارنىڭ تەلەپلىرىنىڭ، بولۇپمۇ ئۇيغۇر مەسىلىسىنىڭ ئەمەلگە ئاشمايدىغانلىقىنى بىلدۈرگەن، ئاما ئۇلارنىڭ ئۆزبېكىستاندا قېلىشىنى قوللايدىغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ چىرايلىق يولغا سالغان. دېمەك، ئاخىرىدا ئوقۇغۇچىلارنىڭ مەلۇم قىسمى ۋەتىنىگە قايتماي ئۆزبېكىستاندا قېلىپ يەرلىشىش يولىنى تۇتقان.

ۋەتىنىگە قايتىپ كەتكەن ئەخمەت ئىگەمبەردى، دولقۇن ياسىن قاتارلىقلار 1963-1966-يىللىرىدىن باشلاپ تۈرلۈك زەربىلەرگە دۇچ كەلگەن. دولقۇن ياسىن 1970-يىللىرىنىڭ ئاخىرىدا قايتىدىن سوۋېت ئىتتىپاقىغا قېچىپ كېلىپ ياشاشقا، ئەخمەت ئىگەمبەردى تۈرمىگە تاشلىنىپ ئۇزۇن يىللار تۈرمە جازاسىغا ئۇچراپ، 1980-يىللاردا تۈرمىدىن بوشىغاندىن كېيىن ئاۋستىرالىيەدە ياشاش يولىنى تاللىغان. خەت يازغان بۇ ياشلارنىڭ تەقدىرى ھەر خىل قىسمەتلەرگە دۇچ كەلگەن.

ئۈمىدۋار

Мәшрәпниң 50 жиллиғи мубарәк болсун

Мошу жилниң 25 - сентәбрь күни Бишкәк шәһиридики бир группа оттуз оғул өзлириниң ойнаватқан мәшрипиниң 50 жиллиғини нишанлап өтти.

Буниңдин 50 жил бурун Төкүлташ мәһәллисидә бир группа яшлар бирлишип мәшрәп қурған еди. Мәшрәп әзалири 17 киши болуп, мәшрәп беги Мирзәким Мирәғзәм оғли наһайити тәшкилатчан жигит болғачқа, мәшрәп тез арида ронақ тепип, әзалар сани көпүйүп, тәшкилий қурулмиси яхши болди. Мәшрәп өз қаидә - йосуни билән елип берилди. Бу мәшрәп яшлар ичидә өз тәсирини көрситип, башқа мәшрәпләрниңму барлиққа келишигә түрткә болди. Мәшрәп әзалири, мәшрәп көргән адәмләрниң балилири болғачқа, мәшрәп ичидә өткүзилидиған түрлүк шәкилдики ойунлар өз лайиғида өткүзилип, нахша - саз, уссуллар қизиқарлиқ еди. Кейин бу мәшрәпкә Аббас Турдиев бәг болди. Униң башқуруш - интизамчанлиғи күчлүк болғачқа, мәшрәп җанланди. Кейин, мәшрәпкә Абдуғени Абдрусул оғли, Әкрәм Мөмүновлар келип қошулудидә, мәшрәп техиму гүллинип кәтти. Мәшрәп таза гүлләнгән чағда Аббас Турдиев Алмутиға көчүп кәтти. Бирақ мәшрәп давамлишип, 50 жиллиқ мусапини бесип өтти. Мана бүгүн 50 жиллиқ мәрикисини өткүзиватқан мәшрәпниң асаслиқ әзалиридин: Рәпкәт, Шавкәт, Мидһәт, Абдусалам, Сабирҗан, Җамалдин вә башқилар. Бу мәшрәпниң һазирқи беги Әкрәм Ильяс оғли болуп, оттуз оғулни яхши башқуриватиду. Мәшрәптә саз, нахша, уссул вә чақчақлар болуп туриду. Бу мәшрәпниң асаслиқ сазчиси, нахшичиси вә қизиқчиси Рәпкәт Юсупов болуп, у ата изини бесип кәлмәктә. Оттуз оғул мәшрәп әһли униңдин рази. Униң сиртида бәзидә мәшрәпкә Әркин Садиқов, Сираҗидин, Пәрһат, Таһир вә башқилар тәклип билән қатнишип туриду. Йеқинда Бишкәк шәһиридики «Туран» кафесида мәшрәп әзаси Шавкәт Мәнсурҗан оғлиниң сайипханлиғида мәшрәп кеңәйтилип өткүзилди. Мәшрәп бегиниң иҗазити билән мәшрәпкә журт чоңлиридин Ғәйрәт Җаһанов (Ново-Покровка йезисиниң жигитбеши), Өмәрҗан (Лебединовка йезисиниң ақсақили), мошу қурларниң муаллипи вә өзиниң йеқин әл - ағинилиридин болуп. 15 меһман тәклип қилинди.

1980-жилларда чүшкән рәсим

2021- жили,октябрь ейидә чүшкән рәсим

Бу мәшрапкә жигитбеши Әкрәм вә Шавкәтниң иниси Дилмуратлар қош риясәтчилик қилди. Мәшрәптә икки үстәл расланған. Төридики үстәлгә меһманлар вә ақсақаллар, йәнә бир үстәлгә мәшрәп әһли җайлишип олтурушти.

Барлиқ мәшрәп әһли вә меһманлар келип болғандин кейин, Дильмурат (риясәтчи) сорун әһлини мәшрәпкә кәлгәнлиги үчүн өзиниң чоң миннәтдарлиғини билдүрүп, мәшрәпниң башланғанлиғини елан қилди. Наһайити тәртип - қаидә билән башланған мәшрәпниң дәстләпки сөз ақсақалларға берилди. Ақсақаллар арқа - арқидин мәшрәп әһлини қизғин тәбрикләп, мошундақ чоң сорунни һазирлиған Шавкәткә чоң рәхмәтләрни ейтишти. Чайлар тартилип, таамларға бир аз еғиз тәккәндин кейин Әркин вә Рәпкәтләр башчилиғида нахшасазлар башланди.

Саз чүшүрүлүп болғандин кейин, Или уйғур хәлиқ нахшилиридин «Алмидәк рәңлик едим» җүрүшини толуқ орунлап, ахири мәрғул билән аяқлашти.

Мәшрәп қизғин давамлашти, анчә - мунчә чақчақларму болуп турди. Шавкәтниң дост - бурадәрлири арқа - арқидин сөз қилип сайипханиға рәхмәтләрни ейтишти.

Сазәндиләр иккинчи қетим орун түзәп, «Қап-қара қой көзлигим» җүрүшини маһарәт билән орунлап, меһманларниң алқишиға еришти. Буниңдин тәсирләнгән Өмәрҗан уссулға чүшти. Лекин, башқилар уссулға чүшмиди.

Ойлаймән башқиларму чүшүп уссулни давамлаштурған болса яхши болар еди. Чүнки, «Ғосулсиз намаз, уссулсиз мәшрәп болмайду» дегән гәп бар әмәсму. Уссул дегән, мәшрәпниң көрики әмәсму. Шуни әсләп өтким келидики, Рәхмәт ака уссулға чүшсә, пүтүн мәшрәп аҗайип қизип кетидеған. Рәпкәткә рәхмәт, у бар йәрдә, күлкә бар, чақчақ бар, һозурлинип, бир күлүп алисән. Һә! Ата балисидә у.

Шундақ, бу кеңәйтилгән мәшрәп соруни аяқлишип қалғанда, Шавкәт сөз қилип:

- Бу мениң мәшрәп бериш нөвитим еди. Бирақ, мән, бу мәшрәпни ақсақалларни вә башқа йеқин ағиниләрни тәклип қилип, өткүзүшни бәгниң руһситини елип қарар қилдим. Қиммәтлик вақтиңларни берип, келип қатнишип бәргиниңларға чоң рәхмәт ейтимән. Ақсақаллар, ата - ана көргән әмәсму, сизләрни чақирип олтәрғим кәлди. Мана, сизләр биләнму олтуруп алдим, дадамни көргәндәк болуп қалдим. «Язларму кетип қалди, келәр язғичә ким бар» дәптикән, аман болайли, - дәп өзиниң көңлини изһар қилди. Көңли җумшақ Өмәрҗан көз яшму қилди.

Мәшрәп яхши аяқлашти. Шавкәтниң мәшрипигә, йәни 50 - жиллиқ мәшрәпниң давамиға дахил болуп қайиттуқ. Аман болуңлар, мәшрәп давамлишиверсун. Мәшрәп әһлигә саламәтлик тиләймиз.

Осман Турди.

Абдурәхим Һапизиниң фотоси

ئۇيغۇر شېئىرىيىتى ھەققىدە

ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەت

شېئىر دېگەن نېمە؟ ئۇ قاچان بارلىققا كەلگەن؟

شېئىر دېگەن ئاتالغۇ ئەسلى ئەرەپچە سۆز بولۇپ، «سەزمەك، تۇيماق، ھېس قىلماق، كۆيلىمەك» دېگەندەك مەنىلەرگە ئىگە.

شېئىر دېگەن نىمە دېگەن بۇ سوئالغا ئۇنداق ئاسان جاۋاب بەرگىلى بولمايدۇ. بىز ھەممىز شېئىرنىڭ نىمىلىگىنى بىلىمىز، ئامما ئۇنىڭ ھەققەتەن نىمە ئىكەنلىگىگە جاۋاب بېرىشتە ھەممىمىز قىيىنىلىمىز. ھازىرچە ھېچكىم قانائەتلىنەرلىك بىر جاۋاپ تاپالىغان ئەمەس. تارىختىن بۇيان شېئىرىيەتنىڭ نەزىرىۋى تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار ۋە شائىرلارنىڭ شېئىرغا بەرگەن تەبىرىمۇ ئوخشاش ئەمەس. ئۇنىڭ ئۈستىگە زاماننىڭ ۋە دەۋرنىڭ ئۆزگىرىشىگە ئەگىشىپ ئىنسانلانىڭ شېئىر چۈشۈنچىسىمۇ ئۆزگىرىپ تۇرغان. شۇڭا شېئىر دېگەن نېمە دېگەن سوئالغا مەنمۇ ئېنىق بىر جاۋاب بېرەلمەيمەن. ئامما بىر نەرسە ئېنىقكى شېئىر ھېس-تۇيغۇلارنىڭ ئەڭ گۈزەل شېئىرىي تىل بىلەن ۋاستىلىق ياكى بىۋاستە ئىپادىلىنىشىدۇر. شۇڭا شېئىر مەلۇم نەرسىنى خەۋەرلەندۈرۈشنى ياكى بىلدۈرۈشنى مەقسەت قىلماستىن، بەلكى تەسىرلەندۈرۈشنى ۋە ھاياجانلاندۇرۇشنى مەقسەت قىلىدۇ.

گەرچە ئومۇمى ئەدەبىياتنىڭ بارلىققا كېلىشى ئىنسانلارنىڭ بارلىققا كېلىشىدىن كۆپ كېيىنكى ئىش بولسىمۇ، ئامما ئىنسانلار بارلىققا كەلگەن كۈندىن باشلاپ ئۇلارنىڭ ھاياتىدا شېئىرىي ئامىلار بولغان. چۈنكى ئىنسانلار بارلىققا كەلگەندىن باشلاپ ھېس-تۇيغۇلارغا ئىگە ئىدى. ئۇلار بۇ دۇنياغا ئاپىرىدە بولغاندىن باشلاپ، بالايى ئاپاتلەردىن، كېسەللىكلەردىن، ئۇرۇش مۇشەقەتلىرىدىن، ماددىي ۋە مەنىۋىي مۇھتاجلىقلاردىن، قان قېرىنداشلىرى، دوست-بۇرادەرلىرى، يېقىن كىشىلىرىدىن ئايرىلىشتەك جۇدالىقلاردىن، يۇرت-ماكانلىرىدىن ئايرىلىپ قېلىشتەك ئازاپلاردىن خالىي بولالمىغان. بۇلار ئىنسانلارنىڭ ئەڭ نازۇك ھېس تۇيغۇلىرىنىڭ جەۋھىرى بولۇپ، خوشاللىقتا قارىغاندا ئادەمنى بەكىرەك روھى سىلكىنىشكە ئېلىپ كېلىدۇ. دەل ئاشۇ روھى سىلكىنىش ئەمىلىيەتتە شېئىرنىڭ ئەڭ دەسلەپكى بىخلىرىدۇر. ئۇيغۇرلاردىمۇ شېئىر دەل ئۇيغۇرلار دۇنياغا پەيدا بولغاندىن باشلاپ پەيدا بولۇشقا باشلىغان دېسەك ھېچ خاتالاشقان بولمايمىز. ئامما شېئىرنىڭ يازما شەكىلدە يېزىق بىلەن ئىپادىلىنىشى باشقا بىر گەپ.

ئۇيغۇر شېئىرىيتى ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلى بىلەن يارىتىلغان، ئۆز ئالدىغا ئىنچىل بىر سىستېما ۋە ئۇسلۇب شەكىللەندۈرگەن شېئىرىيەتتۇر. ئۇيغۇر شېئىرىيتىنىڭ ھۇلى ئەڭ قېدىمكى ئۇيغۇر ئېغىز ئەدەبىياتى بولۇپ، ئۇ ھەر خىل تېمىدىكى خەلق قوشاقلىرى، خەلق داستانلىرى، ئەقلىيە سۆزلىرى، چۆچەك، لەتىپە، تېپىشماق، رىۋايەت، ئەپسانە، ماقال - تەمسىل قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. يازما شېئىرىيتى - ئۇيغۇر ئېغىز ئەدەبىياتى ئاساسىدا مەيدانغا كەلگەن ئەدەبىياتتۇر.

ئۇيغۇر شېئىرىيتى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا ناھايىتى زور سالماقنى ئىگىلەيدۇ. شۇڭا ئۇيغۇرلار ئۆزلىرىنى شېئىرىي مىللەت دەپ ئاتاپ قويۇدىغان ئەھۋاللارمۇ بار. بۇ توغرا ئېيتىلغان بىر سۆزمۇ بۇنىڭغا ئېنىق بىر نېمە دېمەك قىيىن. ئۇيغۇرلاردا يازما ئەدەبىياتنىڭ قاچان باشلانغانلىغى ئېنىق ئەمەس، شۇنداقتىمۇ ئەدەبىياتشۇناسلار ئۇيغۇر يازما ئەدەبىياتى ئاز دېگەندە 1500 يىللىق تارىخقا ئىگە، دەپ قارايدۇ. ئارخولوگىيەلىك قېزىلما بويۇملارغا ئاساسلانغاندا ئۇيغۇرلارنىڭ ئەڭ دەسلەپكى يېزىق ئىشلەتكەنلىگىنى ئىسپاتلايدىغان بۇيۇملار مىلادىيە 422 يىلىنى تەستىقلايدۇ. دېمەك شېئىرىيەت ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ئەڭ دەسلەپكى ژانىرى بولۇش سۈپىتى بىلەن 1500 يىللىق تارىخقا ئىگە دېگەنلىكتۇر.

1500 يىللىق يازما تارىخقا ئىگە بولغان ئۇيغۇر شېئىرىيتىنى تۆۋەندىكى بىرقانچە تارىخىي دەۋرلەرگە بۆلۈشكە بولىدۇ.

1. ئۇيغۇرلار ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلىشتىن بۇرۇنقى شېئىرىيەت

ئۇيغۇرلارنىڭ ئىسلامىيەتتىن بۇرۇنقى شېئىرىيتىنى ناھايىتى ئۇزۇن بىر تارىخىي بىر دەۋرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئامما بۇ دەۋرگە ئائىت مۇكەممەل ساقلانغان ئەدەبىي مىراسلىرىمىز ناھايىتى ئاز. كۆپىنچىلىرى پارچە-پۇرات ئەسەرلەردۇر. بۇددا ۋە مانى دىنىغا ئائىت شېئىرلار «دىۋانۇ لۇغاتىت تۈرك»تە تىلغا ئېلىنغان. بىر قاتار شېئىرىي پارچىلار ئۇيغۇر شېئىرىيتىنىڭ ئىسلامىيەتكىچە بولغان ئارىلىقتا كۆرۈنەرلىك راۋاجلانغانلىغىنى دەلىللەيدۇ. بىزگىچە يېتىپ كەلگەن مەلۇماتقا كۆرە« تۇرا قوشغى » ئۇيغۇر ئاپتورلار تەرىپىدىن يېزىلغان شېئىرىيەتنىڭ ئەڭ دەسلەپكى ئۆرنەكلىرى دەپ قارىلىدۇ.

«تۇرا قوشغى» قېدىمقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخىدا مۇھىم ئورۇن تۇتىدىغان ۋەكىللىك ئەسەرلەرنىڭ بىرى بولۇپ، بۇ ئەسەرنى ئەڭ دەسلەپ شائىر ۋە تارىخچى تۇرغۇن ئالماس 1980 - يىللارنىڭ بېشىدا «تارىم» ژۇرنىلىدا تونۇشتۇرغان ئىدى. كېيىن ئۆزىنىڭ «قېدىمقى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى» دېگەن كىتاۋىدا تېخىمۇ مۇپەسسەل شەرھلىدى.

تۇرغۇن ئالماسنىڭ «قېدىمقى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى» دېگەن كىتاۋىدا بايان قىلىنىشىچە «تۇرا قوشغى» بۇندىن 1500 يىل بۇرۇن شائىر خوغورسۇر ئالتۇن تەرىپىدىن يېزىلغان. خوغورسۇر ئالتۇن شەرقىي تۇرالارنىڭ خوغورسۇر قەبىلىسىدىن بولۇپ، مىلادىيەنىڭ 487 - يىلىدىن 567 - يىلىغىچە ياشىغان.

خوغورسۇر ئالتۇرن «تۇرا قوشغى»دا چوغاي تاغلىرىنىڭ باغرىدىكى كۆز يەتكۈسىز چەكسىز يايلاقلارنى، ئوت - چۆپلەرنىڭ ئارىسىغا سىڭىپ كەتكەن سان - ساناقسىز چارۋىلارنى، كۆك ئاسماننىڭ غۇبارسىز گۈزەللىگىنى، تۇرالار دەرياسىنىڭ تىنىمسىز دولقۇنلىرىنى ئوبرازلىق تىللار بىلەن تەسۋىرلەيدۇ.

تۇرغۇن ئالماسنىڭ قارىشىچە، تۇرالار ئۇيغۇرلارنىڭ بىۋاستە ئەجدادى بولۇپ، بۇ شېئىرنى «تۇرا قوشغى» دېگەندىن كۆرە «ئۇيغۇر قوشغى» دېگەن ياخشى ئىكەن.

چوغاي تېغى، ئىچكى موڭغۇل بىلەن موڭغۇلىيەنىڭ ئارىسىغا جايلاشقان، ھازىر«يىنشەن تېغى» دەپ ئاتىلىۋاتقان تاغنىڭ قېدىمقى ئۇيغۇر تىلىدىكى ئاتىلىشى بولۇپ، بۇ يەر بۇرۇن ئۇيغۇرلار ياشىغان كەڭ زېمىنلارنىڭ بىر بۆلىگى ئىدى.

تۇرغۇن ئالماسنىڭ «قېدىمقى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى»، ئەركىن ئابدۇقادىرنىڭ «غورۇرنامە» دېگەن كىتابلىرىدىكى بايانلارغا ئاساسلانغاندا «تۇرا قوشغى» ناملىق بۇ شېئىر «چى سۇلالىسىنىڭ تارىخى، خوغورسۇر ئالتۇن ھەققىدە قىسسە»، «چى سۇلالىسى نەزمىلىرى» دېگەن كىتابلارغا كىرگۈزۈلگەن بولۇپ، تارىخى خىتايچە خاتىرىلەنگەن. مەنبەلەرگە ئاساسلانغاندا، خوغورسۇر ئالتۇن چى ۋە شەرقىي ۋېي سۇلالىلىرىدە ھەربىي، سىياسىي ۋە دىپلوماتىيە ئەمەلدارى بولۇپ ئىشلىگەن بولۇپ، ئۇنىڭ «تۇرا قوشغى» ناملىق بۇ شېئىرى بۇ سۇلالىلەرنىڭ ئەسكەرلىرى ھەربىي يۈرۈشلەردە ئېيتىدىغان جەڭ مارشلىرى بولغانلىغى مەلۇم.

«تۇرا قوشغى» 1980 - يىللاردىن باشلاپ ھەرقايسى ئالىي مەكتەپلەرنىڭ ئەدەبىيات كەسپىدە ئوقۇيدىغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ مۇھىم دەرسلىرىنىڭ بىرى بولغان ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىيات دەرسلىكىگە كىرگۈزۈلگەن بولسا، 1990 - يىلاردىن كېيىن ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئەدەبىيات دەرسلىكىگە كىرگۈزۈلگەن.

«تۇرا قوشغى» خىتايچە خاتىرىلەنگەن «چى نەزمىلىرى» ئاساسىدا ئوخشىمىغان ئاپتورلار تەرىپىدىن ئوخشىمىغان ئۇسلۇپتا ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىنغانلىغى ئۈچۈن شېئىرنى گەۋدىلەندۈرگەن بەدئىيلىگىمۇ ئوخشىمىغان سەۋىيەدە بولغان. ئامما دەرسلىكلەرگە تۇرغۇن ئالماسنىڭ قەلىمى ئاستىدىكى نۇسقىسى كىرگۈزۈلگەن بولۇپ، بۇ ئەڭ ياخشى تەرجىمە قىلىنغان نۇسقۇسى ھېساپلىنىدۇ.

بۇنىڭدىن باشقا « قېدىمقى ئۇيغۇر يازما يادىكارلىقلىرىدىن تاللانما» ناملىق كىتابقا كىرگۈزىلگەن بىر قىسىم بۇددا ۋە مانىي دىنىغا ئائىت شېئىرلار بولۇپ، بۇ شېئىرلار ئىسلامىيەتتىن ئىلگىركى ئۇيغۇر شېئىرىيتىنىڭ تەرەققىياتىدىن ئۆرنەك بېرىپ تۇرىدۇ. ئىسلامىيەتتىن ئىلگىركى ئۇيغۇر شېئىرىيتى ھازىر بىز يېزىۋاتقان ئەركىن ۋەزىنلىك شېئىرلار بىلەن ناھايىتى يېقىن بولۇپ، ئۆزگىچە شەكىلگە ئىگە ئىدى.

2. ئىسلامىيەتتىن كېيىنكى ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىيات دەۋرى

قاراخانىلارنىڭ « خاقانىيە تىلى»دەپ ئاتالغان قەشقەرىيە ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلدا يېزىلغان يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ «قۇتادغۇ بىلىگ» داستانى ئۇيغۇر شېئىرىيتىنىڭ يېڭى بىر بېتىنى ئاچتى. بۇ چاغدا« خاقانىيە تىلى» ئۇيغۇر ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا ئەدەبىياتىنىڭ ئۆلچەملىك تىلىغا ئايلانغان ئىدى. ئۇيغۇر شېئىرىيتى ئەدەبىياتى XIII - XIV - ئەسىرلەردە غايەت زور تەرەققىياتلارغا ئېرىشتى. بۇ دەۋردە مەيدانغا كەلگەن ئۇيغۇر شېئىرىيتى شەرق كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ ئەڭ مۇنەۋۋەر نەتىجىلىرىدىن بىرى ھېسابلىنىدۇ.

ئاتايى، سەككاكى، لۇتفى ۋە ئەلىشىر ناۋايى قاتارلىقلار ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدە شېئىرىي گۈزەللىكنىڭ يۈكسەك دەرىجىسىنى ياراتتى. ئاياز بىك، خىرقىتى، زەلىلى، نۆبىتى، مۇھەممەد سادىق قەشقەرى، خامۇش ئاخۇن،

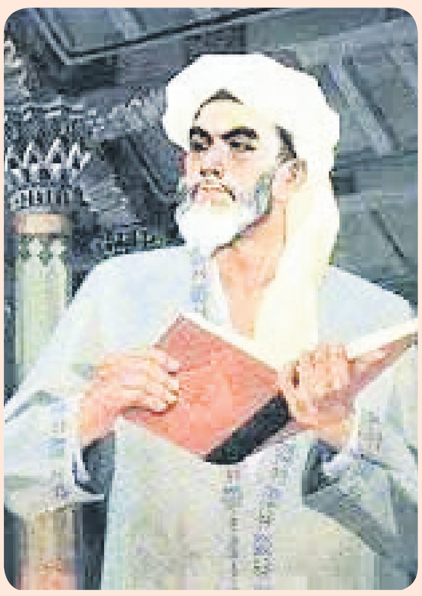

ئابدۇرېھىم نىزارى، نۇرۇزاخۇن زىيائى، تۇردى غېرىبى، ئىمىر ھۆسەيىن سەبۇرى، بىلال نازىمى، ھۆسەيىنجان تەجەللى قاتارلىقلار بۇ دەۋر ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ئاساسلىق ۋەكىللىرىدۇر. ئىسلامىيەتتىن كېيىنكى ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ بۇ دەۋرگە قارىساق بىر قىسىم تارىخىي ۋە تەزكىرە ئەسەرلىرىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ پۈتۈنلەي شېئىر ئەسەرلەر بىلەن بېيىغانلىغىنى بايقايمىز. ئىسلامىيەتتىن كېيىنكى ئۇيغۇر شېئىرىيتىدە تەكىتلەشكە تېگىشلىك بولغان ناھايىتى مۇھىم بىر نوقتا بار . ئۇ بولسىمۇ ئۇيغۇرلار ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلغاندىن كېيىن، ئۆزلىرىدە ئەسلىدىن مەۋجۇت بولغان، مىڭ يىلدىن ئارتۇق قوللىنىپ كەلگەن ئەركىن ۋەزىنلىك شېئىر ئۇسلوبىنى تاشلاپ ئارۇز ۋەزىنلىك شېئىرلارغا كۆچىشىدۇر.

«ئارۇز» ئەرەپچە ئاتالغۇ بولۇپ، ئەسلى تەلەپپۇزى «ئەرۇز»دۇر، ئامما تىلىمىزغا «ئارۇز» تەلەپپۇزى بىلەن ئومۇملاشقان. ئارۇز ۋەزىنلىك شېئىرىيەتنىڭ نەزىرىۋىي سېستىمىسى ئەرەپ تىلى ۋە شېئىرىيتىگە خاس ھادىسە بولۇپ، بۇنى XIII - ئەسىردە ياشىغان ئىبنى ئەھمەد، يەنى ئابدۇرەھمان ئەل خەلىل ئىبنى ئەھمەد ئەل فەرا ھىدى ئەل بەسرى نەزىرىيە سەۋىيەسىگە كۆتۈرۈپ«ئارۇز ھەققىدىكى كىتاب» ناملىق ئەسىرىنى يېزىپ چىققان. گەرچە ئارۇز ۋەزنى ئەرەپ شېئىرىيتىگە خاس بىر ھادىسە بولسىمۇ، ئامما X - ئەسىردىن تاكى XX - ئەسىرنىڭ باشلىرىغىچە ئۇيغۇر شېئىرىيتىدە ناھايىتى مۇھىم رول ئوينىغان. يەنى ئۇيغۇر شېئىرىيتىدە ئاساسى ئېقىمغا ئايلانغان.

(داۋامى بار)

Үсәнҗан Һәсәнни әслигәндә

Алмутида «5-июль Үрүмчи қирғинчилиги»ға беғишланған мурасимда вәтәнпәрвәр зат, сәпдаш Үсәнҗан Һәсән акамниң Истанбулда аләмдин өткәнлигини туюқсиз аңлап, тенәп қалдим вә матәмлик сорунда қайғурушқиму вақит, вәзийәт болмиди. Шуниң үчүн «әслигәндә» дегән аталғуни қоллинишқа мәҗбурмән. Тәғдиргә тән бәрмәй мүмкин әмәс. Буни хәлқимиз тәғдирниң тәтүрлиги, пәләкниң гәрдиши дәп қоюдикән. Қазақстандики вә уни билидиған барлиқ әлләрдики сәпдашлирини, уйғур җамаитини, уруқ-туққан вә қомиқериндашлирини Үсәнҗан Һәсәнниң вапати чәксиз қайғуға чөмдүрди. 1990-жиллири Мәркизий Асиядики мустәқилликкә еришкән йеңи жумһурийәтләрдә, асасән Қазақстанда сәһнигә чиққан инсан һоқуқи, демократия вә милләтниң өз тәғдирини өзи әркин бәлгүләш һоқуқи даирисидики мәсилиләргә тәәллуқ вәзийәт көплигән хәлиқләрни, шу жүмлидин уйғурларни актив иҗтимаий-иктисадий вә мәдәний-сәясий паалийәтләргә дәвәт қилди. Нәтиҗидә, уйғурларниң Вәтән дәвасиға мунасивәтлик интайин мурәккәп иҗтимаий-сәясий саһәдә бир тәшкилий-әмәлий паалийәтни башлаш анчә тәс әмәс еди. Шуңа, Алмутида программилирида миллитимизниң мустәқил дөлитини қайтидин тикләшни мәқсәт қилған Һашир Ваһиди башлиқ Уйғуристан азатлиқ тәшкилати, Йүсүпбәк Мухлиси йетәкчилигидики Шәрқий Түркистан комитети вә рәсмий ройхәттин өткән низамнамисида мәдәний-маарип мәсилиләр билән биллә Вәтән дәвасини инсан һоқуқи вә демократия даирисида илгири сүрүшни мәқсәт қилип йезилған уйғурларниң дөләтләрара иттипақи бәс-бәстә қурулуп, актив паалийәтләрни елип барған еди. Лекин, шу дәврдики қалаймиқанчилиқларни, һәр қандақ объектив вә субъектив қийинчилиқларни йеңип, паалийәтләрни изчил давамлаштуруш тазиму мүшкүл җәриян екәнлиги кейинирәк ениқлинишқа башлиди. 90-жилларниң оттурлиридин башлап һакиммутләқлик Хитай һөкүмитиниң бу қериндаш дөләтләргә нисбәтән бесими вә тәһдити түпәйли йеңи һөкүмәтниң алақидар даирилири тәрипидин Уйғуристан мәсилисини илгири сүрүватқан тәшкилат рәһбәрлири пәйдин пәй қаттиқ чәклимиләргә вә тосалғуларға дуч болдуқ. Иттипақ рәиси сүпитидә имкан яр бәргәндила жуқирида тилға алған икки мәшһур акилиримиз билән һәмкарлишип ишләшкә вә яхши мунасивәттә болушқа тириштуқ. Мошундақ бир хил вәзийәттә 1995-жили УАТ-ниң Алмутидики Достлуқ йезисида өткәзгән бир сорунда катиплиқ ишларни атқуруватқан Үсәнҗан Һәсән вә Абдукейим Тайирлар билән йеқиндин тонушуп қалдим. У вақитта маңа – Иттипақ рәисигә, Шәрқий Түркистан Жумһурийити әмәлдарлириниң, Миллий Армияниң көплигән пешқәдәм җәңчи-офицерлири Вәтән дәвасиға аит хәтләрни кона уйғур йезиғида язатти. Китап йезиш мәсилисигә мунасивәтән өзлигимдин әндила үгиниватқанлиқтин бу йезиқтики китап, хәтләрни оқушта, муһим җавап йезишта бәк қийинчилиқлар туғулатти. Мән Үсәнҗанкамниң протоколни әрәп графикиси асасидики кона уйғур йезиғида йезиватқанлиғини көрүп хошал болдум вә бу сәмимий, кәмтәр һәм Вәтән дәвасида сәвийәлик киши билән шу күнки паалийәт давамида йеқиндин тонуштум һәм униңдин мәктүпләрни оқуп чиқишқа вә язған хәтлиримни кона уйғур йезиғиға көчүрүп беришкә ярдәм беришни илтимас қилдим. Еғир-бесиқ миҗәзлик Үсәнҗан ака сәл күлүмсирәп қоюп, дәрһал һөҗҗәтләр билән өйигә келишкә тәклип қилди. Шу мәзгилдин башлап биз пат-пат учрушуп, сөһбәтлишип турдуқ. У яқ болса мениң Уйғуристан мәсилиси бойичә көз қарашлиримни толуқ билишкә тиришти вә һәтта бәзи мәсилиләр бойичә өзиниң тәклип-тәләплирини бәрди. Шуниңдин кейин бизниң мунасивәтлиримиз һәрикәт җәриянида аста-аста чоңқурлашти. Шуни мәмнунлуқ билән тәкитләймәнки, Үсәнҗан акиға институтта оқушқа имкан болмиған болсиму, у уйғурларниң тарихиға вә сәяситигә аит көп китап, журнал вә гезитларни көп оқуғанлиқтин асасий мәсилиләр даирисида хәвәрдар еди вә өзиму пат-пат Бишкәктә нәшир қилинидиған «Иттипақ» гезитидә мақалә язатти. Шуңа миллий еңи йүксәк, сәясий сәвийәлик киши болған. Бу кәмтар, меһмандост, йүксәк вәтәнпәрвәр зат билән уйғур мәсилисиниң барлиқ саһәлири һәққидә тәпсилий сөһбәт қилишниң өзи бир яхши пурсәт яритатти.

УАТни пешқәдәм азатлиқ күрәшчиси, шаир вә публисист Сабит Абдурахман башқурған дәвирдә Үсәнҗан әпәндим униң оң қоли болуп Вәтән дәвасиға актив хизмәт қилди. Шу вақитта униң тәшкилий қабилийити намаян болди. Биринчидин, Сабит акимизниң қорасидики идаримизға мәсъуллуқ қилди. Уни ремонтлаш вә аватлаштуруш ишлирини Үсәнҗан ака билән йәнә бир вәтәнпәрвәр шәхс, узун жиллиқ сәпдишим мәрһум Камил Турдиев билән биллә әмәлгә ашурди. Иккинчидин, гәп боливатқан дәвирдә, йәни 2002-жили биз бир мәқсәттики барлиқ күчләр билән мәслиһәтлишип, ортақ пикиргә келип, бирлишип Уйғуристан хәлиқ партиясини тәсис қилдуқ вә шуниң намидин Мәркизий Асияда вә хәлиқарида, шу жүмлидин Түркия армиясиниң истипадики генерали, Шәрқий Түркистан вәхписиниң рәиси Муһәммәт Риза Бекин, Германиядики тонулған сәясион, Вакаләтсиз Милләтләр Тәшкилатиниң Баш кативи Әркин Алптекин, Америкидики Шәрқий Түркистан җәмийитиниң рәһбири, тонулған журналист Ғуламидин Пахта вә Австралия Шәрқий Түркистан җәмийитиниң рәиси, атақлиқ әдиб Әхмәт Егәмбәрди қатарлиқ тәҗрибилик әпәндиләр билән һәмкарлишип паалийәт елип беришқа тириштуқ. Тәбиийки, мәслиһәтлишиш ишлиридин башқа чәт әлләрдики мәзкүр затларға вә башқа уйғур паалийәтчилиригә әвитиш үчүн кирил уйғур йезиғида йезилған материалларни кона уйғур йезиғиға көчүрүш, тәһрирләш ишлирини Үсәнҗан ака бир тәрәп қилатти. Үчүнчидин, шу дәвирдә Бишкәктә вәтәнпәрвәр паалийәтчи Шәмшидин Абдуреһим тәһрирлигидә нәшир қилинидиған «Иттипақ» гезитини Алмутида тарқитишта Үсәнҗан ака муһим рол ойниди. У бу паалийәтни, асасән Достлуқ мәһәллисидә тарқитишни та 2020-жили Истанбулға аиләвий сәвәптин кәткичә мувәппәқийәтлик давамлаштурди. Биз һәр җүмә күни йезидики Музәммил мечитиниң қорасида, сақчилар қорадин қоғлиғандин кейин униң алдида учришаттуқ. Униң дайимий көтирип жүридиған сумкисида «Иттипақ» гезити вә йеңи нәширдин чиққан китаплар болатти. Умумән, биз Дуния Уйғур Курултейи (ДУҚ) даирисида өткәзгән барлиқ сорунларда Үсәнҗан ака һәрқачан бир үстәл үстигә китап, гезит, журнал вә башқа нәшир буюмлирини йейип қоюп сетиш арқилиқ нәқ мәйдан сәясий паалийитимизгә алаһидә мәрипәтлик түс берәтти. Мошу паалийәтлири түпәйли у, бир талай қетим тегишлиқ даириләр тәрипидин қисимларға, асассиз чәклимилиригә учриди, әмма уларға бәрдашлиқ берип өз һәрикитини тохтатмиди. У бу ишни Вәтән дәвасиниң бир елементи дәп һесаплатти. Шундақла, униң Вәтән билән давамлиқ алақиси болғанлиқтин, маңа иҗадий паалийитимдә лазим болған Уйғуристандики атақлиқ әдибләрниң әсәрлирини, шу жүмлидин йеңи чиққан китаплирини өзи тепип берәтти. Үсәнҗан Һәсәндин Улуқ Аллаһ рази болсун! Тәртинчидин, интайин кәмтәр Үсәнҗан әпәндим яш зиялийлар биләнму Вәтән дәваси даирисида зич һәмкарлишип, уларға тоғра вәтәнпәрвәрлик тәрбийә берип һәрикәт қилатти. Униң кейшида дайим мәрипәтчи, сәвийәлик паалийәтчи Зихруллам Қурбанбақи башлиқ бир группа издәнгүчи, һәрикәтчан вәтәнпәрвәр жигитләр һәр хил хизмәтләрдә болатти. Умумән, Үсәнҗан Һәсәнниң әтрапида шундақла пишқан пешқәдәм паалийәтчиләр: Абдукерим Сабит, Абдуреһим Мутәллип, Махмут Пәрмаш, Бавдун ака, Нурәмбәг ака, Алмасхан Хушнәзәр, Әзиз Һевулла, Әнвәр Һаҗим, Жумахун Төләгән, Керимҗан Нурдин, Һасан Мәмәтали, Асил Данахун, Камил Турди, Абдукейим Таир, Мәһәммәтҗан Ширбәк, Рашидин Мәмәтнияз, Аруп Муса, Һәсәнғоҗа Әхмәдулла, Йүсүпҗан ака қатарлиқлар болуп, улар бизниң һәрикитимизниң нуқтилиқ мәркизини тәшкил қилатти һәмдә һәрқандақ сәясий вә тәшкилий мәсилиләрни һәл қилишта муһим рол ойнатти. Мошу кишиләргә охшаш йәнә көп паалийәтчиләрниң мәнивий, тәшкилий вә маддий ярдими билән биз – Сабит Абдурахман, Үсәнҗан Һәсән, Зихруллам Қурбанбақи қатарлиқларни асас қилип, дидарлишиш вә Вәтән дәваси бойичә Алмутиға айрим-айрим, мәхсус кәлгән Әркин Алптекин, Муһәммәт Риза Бекин, Әхмәт Егәмбәрди қатарлиқ тәсирлик сәясий паалийәтчиләр билән дунияда ортақ тәшкилат қуруш, бир мәркәзниң башқурушида хәлиқарида паалийәт жүргүзүш, һәмкарлишиш қатарлиқ темиларда музакириләр өткүзүп, ортақ пикиргә кәлгән едуқ. 2004-жили Уйғуристан хәлиқ партиясиниң актив иштиракида қурулған Дуния Уйғур Курултейини вә униң пааалийәтлирини Үсәнҗан Һәсән актив қоллиди вә башқилардин қәтъий қоллашни тәклип қилатти һәм изчил шу мәвқәдә турди. Умумән, Үсәнҗан Һәсән әпәндимниң Қазақстандики Уйғур миллий азатлиқ һәрикитигә қошқан әмәлий төһписи интайин зор. Үсәнҗан Һәсәнниң бу паалийәтлири, униң күчлүк вәтәнпәрвәрлик роһи, өчмәс милләтпәрвәр образи уйғур хәлқи билән мәңгү болиду.

Қәһриман Ғоҗамбәрди,
ДУҚ Баш мәслиһәтчиси, сәясәтшунас, Алмута

ТРЕТЬЯ МИРОВАЯ ВОИНА НАЧНЕТСЯ НА ТИХОМ ОКЕАНЕ?

Выступая 9 октября на торжественном собрании, посвящённом 110-ле тию Синьхайской революции 1911 года, генеральный секретарь ЦК КПК и председатель Центрального военного совета Китая товарищ Си Цзиньпин сделал ряд резких и недвусмысленных заявлений, посвящённых судьбе Тайваня, По его словам, «тайваньский вопрос возник из-за слабости китайской нации и переживаемого ею хаоса, и он будет решаться по мере возрождения китайской нации». Он отметил, что «соотечественники по обе стороны Тайваньского пролива должны встать на правильную сторону истории к объединиться для осуществления полного воссоединения родины и великого возрождения китайской нации. Историческая задача полного воссоединения Китая должна быть и будет осуществлена». Как говорится, яснее и не скажешь - товарищ Си объявил Западу, что Вашингтону не удастся запугать Пекин и заставить Китай при помощи военной силы отказаться от Тайваня. Неудивительно, что цитаты из этой речи, опубликованные на сайте газеты «Жэньминь жибао» стали самой популярной новостью дня.

НЕ секрет, что администрация Джо Байдена вслед за Дональдом Трампом сделала сдерживание Китая своей главной внешнеполитической задачей. При этом в Пекине надеялись на прямо противоположный результат в случае победы «Сонного Джо». Однако Байден даже превзошёл Трампа в давлении на Поднебесную. Чего только стоит решение Вашингтона вооружить столь нелюбимую китайцами Австралию атомными подводными лодками, способными нести ядерные баллистические ракеты.

Кроме этого на днях США, Великобритания, Япония, Канада, Нидерланды и Новая Зеландия провели в Южно-Китайском море крупнейшие военно-морские манёвры. Для этого Вашингтон собрал настоящую морскую армаду. Она состояла из боевых кораблей 6 государств во главе с двумя американскими атомными авианосцами класса «Нимиц» — «Рональд Рейган» и «Карл Винсон», Королевский флот Великобритании отправил к берёгам Поднебесной авианосец «Королева Елизавета», а японцы - вертолётоносец «Исэ». Всего в манёврах участвовало 17 кораблей и более 15 тыс. военнослужащих. Как отмечает японская пресса, это беспрецедентные масштабы для региона. Такой размах напугал даже Южную Корею. Как считают эксперты из этой страны, четырёх крупнейших авианосцев, собранных Западом, уже достаточно для начала полноценной войны. При этом в Сеуле не горят желанием присоединяться к западной антикитайской военной кампании, но и не знают, как увильнуть от этой обязанности. Дело в том, что конфликт из-за Тайваня может быстро перерасти в третью мировую войну и корейцы не хотят снова становиться полем битвы между КНР и Западом, как это было во время Корейской войны 1950-1953 годов.

Тем более в китайских СМИ хватает неприкрытых угроз. Как написала на днях газета «Хуаньцю шибао», считающаяся одним из рупоров официального Пекина, Китай полон решимости и готов сразиться насмерть с любой силой, которая будет препятствовать воссоединению с Тайванем. При этом ни одна держава не пожелает вступить в смертельную схватку с нашей страной - ядерной державой и второй но величине экономикой мира, чтобы помешать воссоединению с островом». Упоманание ядерного оружия китайскими СМИ призвано продемонстрировать решительный настрой Пекина и запугать союзников США, которых Вашингтон пытается привлечь для сдерживания Поднебесной. Опасная риторика. У США тоже есть ядерное оружие, и сейчас его значительно больше, чем у Китая. Есть оно и у Великобритании. Ядерная дубина Запада значительно толще, чем у Пекина. Поэтому очень сомнительно, что в случае начала военных действий китайцы начнут разбрасывать атомные бомбы направо и налево. Уж слишком велики ставки - из-за одного острова можно потерять всю страну.

- Конечно, сейчас в КНР надеются, что примерно так же рассуждают и в США. Дескать, Байден моргнёт первым и не захочет рисковать Вашингтоном из-за далёкого Тайбэя. И в случае начала китайского вторжения на Тайвань в Белом доме предпочтут умыть руки. Вполне реальный сценарий, которого, кстати, опасаются и нынешние власти Тайваня на фоне бегства американцев из Афганистана. Не случайно президент Тайваня Цай Инюнь на днях назвала свой остров «первым рубежом обороны демократии». Дескать, если Запад его сдаст, то далее власть Америки посыплется везде.

Впрочем, все эти расчёты могут оказаться совершенно несостоятельными - война живёт по своим законам. Пока же, судя по комментариям китайцев, они настроены очень решительно: «Цай Инвэнь ждёт удар молнии, а её партию — судьба полного уничтожения! Воссоединение родины — это великое дело китайской нации! Никакая враждебная страна или альянс не может, помешать нам добиться этой цели!» Третья мировая война на пороге?

Виктор КРЕСТЬЯНИНОВ.
/«Аргументы недели» №40, 12-19 октября, 20216, г. Москва./

ТӘЗИЙӘЛӘР

Йеқинда Абай намидики Қазақ миллий педагогика университетиниң профессори, тарих пәнлириниң намзити
Дәмир Абдулла оғли Избақиев
84 йешида аләмдин өтти.

Дәмир Абдулла оғли 1937-жили Алмута шәһиридә туғулған. Абай намидики Қазақ миллий педагогика университетиниң тарих-филология факультетини түгәткән. У мошу университетниң Хәлиқара алақилар кафедрисида «Уйғур хәлқиниң Хитайдики вә Совет Иттипақидики әхвали» намлиқ кандидатлиқ диссертацияни яқлиған. Дәмир Абдулла оғли 1976-1993- жиллирда һәр хил жуқури саһаларда доцент, декан лавазимлирида хизмәт қилған. 1993- жилдин башлап Қазақ миллий педагогика университетида ишләп кәлгән.

Дәмир Избақиев бир нәччә кетим медаллар вә һөрмәт грамотиси билән Қазақстанниң алий канун оргини тәрипидин мукапатланған. Сәясәт вә мәдәнийәт мәсилилири бойичә көп мақалиларниң автори.

Мошу қайғулуқ мунасивәт билән мәрһумниң аилисигә, уруқтуққанлириға чоңқур қайғуруп тәзийә билдүримиз.

Қирғизстан уйғурлириниң «Иттипақ» жәмийити

Қазақстан уйғур әдәбияти еғир жудалиққа учриди. Йеқинда,көрнәклик шаирә **Хуршидә Илахунова** 82 ешида ва пат болди. Хуршидә Илахунова 1940-жили Ғулжа шәһиридә, зиялий аилисидә туғулған.

Шинжаң миллий институнидиң агрономия факультетида оқуған. XX-әсирниң 60-жиллири Қазақстанға көчүп чиқип, Қизилорда вилайитиниң «Бирлик» совхозида агроном болуп ишлигән. 1970-жилдин башлап, пенсиягә чиққичә «Коммунизм туғи» (һазирқи «Уйғур авази»), «Йеңи һаят» гезитлиридә мухбир болуп ишләйду. Шаирәниң «Турнилар», «Бөшүк нахшиси», «Жутум анам пурайду» намлиқ шеирий топламлири нәшриятларда бесилип чиққан.

Хуршидә Илахунованиң шеирий топланмилири қазақ, рус, өзбәк тиллириға тәржимә қилинған.

Мошу еғир жудалиқ мунасивити билән мәрһумәниң аилисигә, уруқтуққанлириға чоңқур қайғуруп тәзийә изһар қилимиз. Мәрһумәниң ятқан йери жәннәттә болсун.

Қирғизстан уйғурлириниң «Иттипақ» жәмийити

Чуй вилайити, Аламедин наһийәси, Лебединовка йезисиниң турғуни
Таиров Алимжан Касымжан оғли
66 йешида дуниядин кайтти. Мошу қайғулуқ мунасивәт билән мәрһумниң аилисигә, уруқтуққанлириға қайғуруп тәзийә билдүримиз. Мәрһумниң ятқан жайи жәннәтә болсун. Амин.

Лебединовка йезисиниң уйғур жамаәтчилиғи

Бишкәк шәһиридики бир группа оттуз оғул мәшрәп әһли, Мошу мәшрәпниң әзаси Әзимәт Мирабдулла оғлиға, кизи

Шахназәниң

вапат болуши мунасивәт билән чоңқур қайғуруп тәзийә билдүриду. Мәрһумәниң ятқан йери жәннәттә болсун.

спорт

РАСТУТ РЯДЫ ЧЕМПИОНОВ

В данной статье мы хотим познакомить вас ещё с одним талантливым спортсменом - кандидатом в мастера спорта КР Полтаевым Абдул - Азизом.

Полтаев Абдул-Азиз 2002 года рождения, который начал заниматься спортивными единоборствами с 2015 года по стилевому направлению Каратэ – «Бу-Джюцу» включающий в себя ударно-бросковую технику и борцовскую технику в партере. Он учился в эколого-экономическом лицее №65 г.Бишкек. С юных лет Абдул--Азиза в его спортивной карьере всегда поддерживали и поддерживают родители: мама Полтаева Азиза Мынадыльевна, папа - Полтаев Азим Абдумажитович и его брат Полтаев Ахмед-Али, который познакомил Абдул-Азиза с данным видом спорта и является его надёжной опорой.

Абдул-Азиз является внуком ныне покойного авторитетного среди уйгуров человека, известного человека Абдумажита аджи, много лет являвшегося имамом Центральной мечети г. Бишкек.

Абдул-Азиз очень гордится тем что является внуком этого уважаемого человека. Ещё он гордится бабушкой ныне здравствующей Айше аджи, для которой Абдул-Азиз является одним из любимых внуков.

На протяжении всего времени занятий Каратэ, в спортивных кругах и среди коллег спортсменов Абдул-Азиз пользуется авторитетом и является одним из сильнейших спортсменов Федерации Кекусин-Будо КР и является членом сборной команды КР. В 2019 году выполнил разряд кандидата в мастера спорта КР. Постоянно принимает участие в организации спортивно-массовых мероприятий Федерации.

В настоящее время является студентом 2 курса Кыргызской Государственной Академии физической культуры и спорта. Тренером Абдул-Азиз является Токсобаев Евгений Джаныбекович, человек который воспитал Абдул-Азиз не только как спортсмена, но и как человека.

Основные спортивные достижения:

1. Чемпионат К.Р. по Бу-Джюцу сэнтё 2015г. 3-место;
2. Чемпионат К.Р. по Бу-Джюцу сэнтё 2016г., 1-место; 2017г., 1-место; 2018г., 1-место; 2019г., 1-место;
3.Чемпионат К.Р. по Ашихара каратэ 2019г., 1-место; 2020г., 1-место;
4.Чемпионат К.Р. по кекусинкай каратэ IFK 2016г.,1-место;
5.Чемпионат К.Р. по Кудо 2016г.,1-место;2017г.,1-место; 2018г., 1-место;
6.Чемпионат г. Бишкек по Всестилевому каратэ, С.З. 2019г., 1-место;
7.Международный турнир по Всестилевому каратэ, С.З., г.Алматы Казахстан 2018г., 1-место;
8.Чемпионат Азии по Ашихара каратэ (full contact), г. Нур-Султан, Казахстан 2019г., 2-место;
9.Чемпионат Азии по Всестилевому каратэ С.З., г. Алматы Казахстан 2019г., 1-место;
10. 2-Чемпионат Мира по каратэ KWF, г. Нур-Султан, Казахстан 2018г., участник.
11.Чемпионат Мира по Всестилевому каратэ С.З., г. Москва, Россия, 2019г., участник.
12. Чемпионат Азии по ашихара карате в разделе full contact в возрастной свыше 18-ти лет, г. Караганда, Казахстан 1 место. 2021 г.

Мы от всей души желаем больших спортивных достижений на спортивных аренах нашей страны и на спортивных аренах мира.

Зумрат Хаким
Фото из личного архива Абдул-Азиза Полтаева

ПОЗДРАВЛЯЕМ С ДНЕМ УЧИТЕЛЯ!

За многолетний труд в сфере образования и воспитания юного поколения и в честь Дня учителя учительница начальных классов школы-гимназии № 2 с. Лебединовка ***Мурдинова Гульзара Тарбиятовна*** *награждена Почетной грамотой Лебединовской сельской управы Аламединского района Чуйской области. Мы от всей души и сердечно поздравляем Гульзару Тарбиятовну с Днем учителя и Почетной грамотой! Желаем ей больших успехов в ее дальнейшей благородной педагогической деятельности.*

Общество уйгуров «Иттипак» КР.

В честь празднования Дня работников образования Кыргызской Республики, за достигнутые успехи в обучении и воспитании подрастающего поколения, а также за добросовестный труд учительница начальных классов СОШ №45 Свердловского района г.Бишкек ***Курбанова Ранохан Халмаджановна*** *награждена Почётной грамотой муниципальной администрации мэрии города Бишкек по Свердловскому административному району. Мы от всей души и искренне поздравляем Ранохан Халмаджановну с Днем учителя и Почетной грамотой! Желаем ей больших успехов в ее дальнейшей благородной педагогической деятельности.*

Общество уйгуров«Иттипак» КР.

«ТӘҢРИ ТАҒ САДАЛИРИ»

Уйғур радиоаңлитиши өз паалийитини башлиди.
Бу аңлитишни һәр сейшәнбә күни саат **20:40**та **«Кырғыз радиосиниң»** FM 106.9 долкунида аңлисаңлар болиду:
Бишкәк – Чуй - FM 106.9
Талас – FM 107.6
Қара-Буура – FM 103.5
Қара-Кол – FM 103.8
Жалал-Абад – FM 105.9
Каныш-Кыя – FM 104.7
Сулукту – FM 102.5
Иссик-Көл – FM 106.0
Нарын – FM 105.0
Алай – FM 101.7
Чоң Алай – FM 102.5

Продолжается подписка на газету «Иттипак»на 2022-й год.
Стоимость годовой подписки – **400** сом.
Желающие подписаться обращаться к жигитбеши своего района или в редакцию газеты «Иттипак».

ھۆرمەتلىك گېزىتخان ئۇيغۇر ۋە رۇس تىللىردا
چىقىۋاتقان «ئىتتىپاق» گېزىتىڭىزغا 2022-يىلىغا مۇشتىرى
توپلاش ئىشى داۋاملىشىۋاتىدۇ. گېزىتكە ئۆزىڭىز تۇرۇۋاتقان
جايلاردىكى ژىگىت باشلىرى ۋە گېزىتىمىزنىڭ
جانكۆيەرلىرى ئارقىلىق يېزىلىشىڭىزغا بولىدۇ.
گېزىتىمىزنىڭ يىللىق باھاسى **400** سوم.